

የቦረና ኦሮሞ የበኩር ልጅ ስም ስያሜ በዓለ ክዋኔ

ደስታ አማረ¹

አኅጽሮተ ጥናት

ይህ ጥናት በቦረና ኦሮሞ የበኩር ልጅ ስም ስያሜ በዓል (በሮሚፋ “ጉቢሳ”) ላይ ያተኩራል። ቦረናን ጨምሮ የኦሮሞ ባህልና ወግ በአብዛኛው ከትውልድ ወደ ትውልድ ሲተላለፍ የቆየው በሥነ-ቃል አማካይነት ነው። ይሁን እንጂ እነዚህ የህብረተሰብ ባህልና ወገኖች ከፎክሎር ዕይታ አንፃር አልተጠኑም። ባለመጠናታቸውም እውቀትን ለማስፋፋት፣ ለትምህርትና ለምርምር እድገት አልዋሉም። እንዲያውም ከጊዜ ወደ ጊዜ በፊደላዊነት፣ መስፋፋት ምክንያት የህብረተሰብ ባህላዊና ማህበራዊ ትውፊቶች፣ መንፈሳዊ እውቀቶችና እሴቶች ተጠንተውና ተሰንደው ለጥቅም ሳይውሉ፣ ለትውልድም ሳይተላፉ በሂደት እየተለወጡና እየተረሱ ከመጥፋት አደጋ ላይ ሊወድቁ ይችላሉ። ስለዚህ ይህ ጥናት ምንም እንኳን ችግሩን ያስወግዳል ማለት ባይችልም ክፍተቱን በማጥበብ የበኩሉን አስተዋፅኦ ያበረክታል ከሚል እምነት የቀረበ ሲሆን ዋናው ዓላማም በቦረና ኦሮሞ “ጉቢሳ” በሚል የሚታወቀውን የበኩር ልጅ መጠሪያ ስያሜ በዓል ሥርዓተ-ክዋኔና መንግሥት ምክንያቱን መግለጽ ይሆናል። ዋናው የምርምር ጥያቄም “የጉቢሳ ክዋኔ እንዴት፣ ለምን፣ በማንና መቼ ይከናወናል?” በሚለው ሀሳብ ዙሪያ ያጠነጥናል። እንደምናየው በተለይም ከቲዮሪና ከሥነ-ዘዴ ምርጫና አጠቃቀም አኳያ ሲታይ ተግባሩ ቀላል አልነበረም። ቢሆንም በይገባሉ ሲገለጽ የፎክሎር ክዋኔ ቲዮሪና ሥነዘዴን በአውድ በመጠቀም ጥያቄዎችን በመመለስ፣ ዓላማውን በማሳካትና በፎክሎርና በተዛማጅ መስኮች የሚገኙ ተመራማሪዎችን ትኩረት የሚሰጡ ጠቃሚ ግኝቶችን በማቅረብ ይደመድማል።

ቁልፍ ቃላት፡- ቦረና፣ ጉቢሳ፣ ክዋኔ

1. መግቢያ²

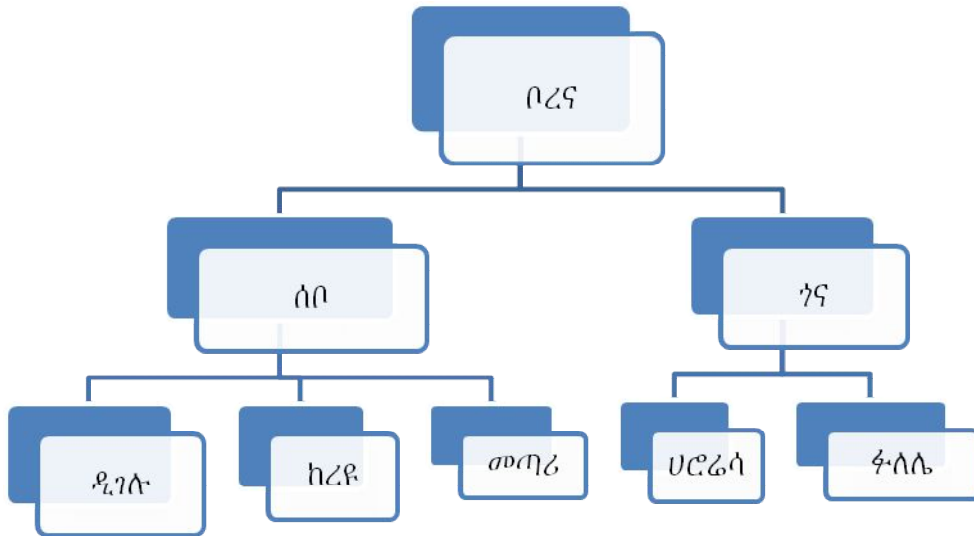
ቦረና በኦሮሚያ ክልል ውስጥ ከሚገኙ ዞኖች አንዱ ነው። የዞኑ ጠቅላላ የመሬት ስፋት 56,000 ስኩዌር ኪሎ ሜትር ይሆናል። የዚህ ስፋት 80 በመቶ ለከብ ለግጦሽ የሚውል ነው። ለእርሻ ማዋል ይቻላል የሚባው የዞኑ መሬት ደግሞ 1,176,288 ሄክታር ነው (OBPED, 2000:250)። በዞኑ የሚኖረው ህዝብ ብዛት እ.አ.አ በ2007 በተደረገው የቤትና የህዝብ ቆጠራ መረጃ መሠረት 962,489 ሲሆን ከዚህ ቁጥር ውስጥ 487,074 ወንዶች፣ 475,465 ደግሞ ሴቶች ናቸው። የዞኑን ውሃ ሀብት ቢሮ የ2003 ዓ.ም. ሪፖርት ደግሞ የህዝቡን ቁጥር ወደ 1.1 ሚሊዮን

¹ በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ባህሎች አካዳሚ ተመራማሪ። Email address: desta.amare@aaau.edu.et

² ይህ ጥናት በ2000 ዓ.ም ለሁለተኛ ዲግሪዬ “በቦረና ኦሮሞ የበኩር ልጅ ስም ስያሜ በዓል አከባቢ ፎክሎር ገፅ” በሚል ርዕስ በሰራሁት ጥናት አንድ ንዑስ ርዕስ ላይ የተመሠረተ ሲሆን ባህሉ በአሁኑም ጊዜ እዚህ ጥናት ውስጥ በተመለከተው መንገድ እንደሚከወን በተለያዩ ሥራዎች አጋጣሚ ማየት ችያለሁ። ከክልሉና ከዞኑ ባህልና ተሪክም መሥሪያቤቶችም በስልክ ማረጋገጥ ችያለሁ።

ያደርሰዋል። የቦረና ህዝብ ምጣኔ ሐብት የተመሠረተው በከብት ርቢ ላይ ሲሆን ከዚህ መካከልም ከብቶች፣ በጎች፣ ፊየሎች፣ ዶሮዎች እና ሌሎች እንደ ግመል የመሳሰሉት እንደ አየር ንብረቱ ሁኔታ ይካተታሉ። ከከብት ርቢው ጎን ለጎን ህዝቡ በቆሎ ጥራጥሬና ስንዴም ያመርታል፡ ፡ አብዛኛው ህዝብ ወተትና ሌሎች የእንስሳት ተዋፅኦን የሚመገብ ሲሆን ለከብቶቻቸውም መኖ በማሳ ላይ ያዘጋጃል።

ቦረና በሁለት ዋና ዋና ክፍሎች ይከፈላል። ሰቦና ጎና፣ እነዚህ ዋና ዋና ክፍሎች በመላው ቦረና ውስጥ የሚኖሩ ሲሆኑ፣ በገዳ ሥርዓት ውስጥ እኩል ቦታ አላቸውን ሁለቱ ክፍሎች እንደገና በንዑሳን ክፍሎች ይከፈላሉ። ክፍፍሉ “Balbala” (በር) እስከሚባለው ደረጃ የሚወርድ ሲሆን አከፋፈሉም የሚከተለውን ቻርት ይመስላል፡-

ቻርት፡- ከቦርቦር ቡሌ ቃለ መጠይቅ (ሚያዝያ 24 ቀን 1999 ዓ.ም.) እና Gammachu (2002:35) የተወሰደ

በቦረና የጋብቻ ባህል አማካይነት የሚደረገው ግንኙነት የሚወሰነው ዝምድና መኖር አለመኖሩ ከተጠና በኋላ ነው። ሁለቱ የቦረና ዋና ዋና ክፍሎች (ሰቦ እና ጎና) ሊጋቡ ይችላሉ። በአንጻሩ ግን ጎና ከጎና፣ ሰቦ ከሰቦ አይጋቡም። ሰቦ ለሰቦ ወንድምና እህት ሲሆኑ በባህሉ ሰቦ ለጎና አማች ነው (Gemetchu 2002:35)። በቦረና ከፍተኛ ቦታ ክብር ተሰጥቶት የሚከወነው የጋብቻ ሥርዓት በሽምግልና በሁለቱ ቤተሰብ ስምምነት ሂደቱን ተጠብቆ የሚፈፀም ነው። ከቦረና አሮሞ

³ ቦርቦር ቡሌ፣ ቃለ መጠይቅ ሚያዝያ 24 ቀን 1999 ዓ.ም.፤ እንዲሁም Asmarom 1973:11 ይመልከቱ።

አብዛኛው የገጠር ነዋሪ ነባር የሆነውን የኦሮሞ ሃይማኖት የሚከተል ሲሆን በከተሞች ነዋሪ የሆኑት ብዙዎችና የገጠሩ ጥቂቶች የተለያዩ የክርስትናና የእስልምና ሃይማኖተ ተከታዮች ይገኛሉ፡፡ የነባር ሃይማኖቱ ተከታዮች በአንድ ፈጣሪ "ዋቃ" ያምናሉ፡፡ ሰላም እንዲኖር፣ ደምና ዝናብ እንዲዘገብ፣ ከብቶች እንዲረቡ፣ ትውልድ እንዲቀጥል ይህንኑ ይማግናሉ፡፡ እምነቱም ዋቅፊና በሚል መጠሪያ ይታወቃል፡፡

ገዳ የኦሮሞ ህዝብ ከጥንት ጀምሮ ማህበራዊ፣ ኢኮኖሚያዊና ፖለቲካዊ ህይወቱን ይመራበት የነበረ ዲሞክራሲያዊ ሥርዓት ነው፡፡ የገዳ ሥርዓት በ15ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ተግባራዊ መደረግ እንደጀመረ የሚገልፁ መረጃዎች አሉ፡፡ በቃል ያሉት መረጃዎች ደግሞ በ12ኛው መቶ ክፍለ ዘመን አከባቢ ኦሮሞዎች ይተዳደሩበት እንደነበር የሚገልፅ ነው (Tadhi, 2007:3)፡፡ በባህሉ መሠረት በየስምንት ዓመቱ ሥልጣን እየተረካከቡ ህዝቡን የሚያስተዳድሩ አምስት የገዳ ሥርዓት ክፍሎች ይገኛሉ፡፡ እነዚህ አምስት ፓርቲዎች በተለያዩ የኦሮሚያ ዞኖች በተለያዩ ስም የሚጠሩ ሲሆኑ በቦረና ተለይቶ የሚታወቀው በየስምንት ዓመት ስልጣን እየተቀባበሉ ባለፉት አምስት የመጀመሪያዎቹ አባገዳዎች ስም ነው፡፡ አነሱም ቦሩ ገልማ፣ መዳ ገልማ፣ ሊበን ጀልዴህ፣ አዲ ጋዮና አሬሮ ጌዶ ናቸው፡፡ በየአስተዳደር ዘመኑ የየገዳ አስተዳደሩን የሚመሩ ዋናና ረደት አባ ገዳዎች አሉ፡፡ በቦረና ህዝቡን የሚያስተዳድረው ገዳ በሦስት ይከፈላል፡፡ የመጀመሪያውና ህዝቡን በዋናነት የመያስተዳድረው አርቦራ ገዳ (የተባለው ነው፡፡ ሌሎች ሁለት ገዳዎች ደግሞ የዚህ የዋናው ገዳ ቅርንጫፎች /አካል/ ናቸው፡፡ እነርሱም በንዑሳ ጎሳዎች ስም የሚጠሩ የሀውጡና የኮኒቱ ገዳ ናቸው፡፡ ሁለቱ ቅርንጫፎች ተጣምረው ኮንቶማ ገዳ ሦስቱም አንዳንድ አባገዳና ረዳት /ኤክስፐርት/ አላቸው፡፡ በአንድነት ስድስቱ የቦረና ገዳ ከፍተኛ ባለሥልጣኖች፣ አዲሳ በመባል ይታወቃሉ፡፡⁴

በመወለድ በኩር ነው ተብሎ በኦሮሞ ህዝብ ዘንድ የሚነገርለት የቦረና ኦሮሞ የማንነቱ መለዩ የሆኑ የተለያዩ የባህል ገፅታዎች አሉት፡፡ ይሁን እንጂ እነዚህ ባህላዊ ገፅታዎች በየጥናቱ እንደሚከውኑ ከመጥቀስ ያለፈ ሰፊ ያለ እና እራሱን የቻለ ጥናት አልተካሄደባቸውም፡፡ ከእነዚህ ካልተጠኑ የባህል (የፎክሎር) ገፅታዎች መካከል አንዱ ጉቢሳ (Gubbisaa) - የበኩር ልጅ ስም ስያሜ በዓል ነው፡፡ የቦረና ኦሮሞ ለስም አሰያዩም ደረጃ ወስኖ የሚከውነው ሲሆን፣ የበኩር ልጅ ስም ስያሜ ልዩ ትኩረትና ቦታ የሚሰጠው ነው፡፡ ይሁን እንጂ የህዝቡን ባህል ያጠኑ የውጭ ተመራማሪዎች የበኩር ልጅ ስም ስያሜን በደፈናው ገልጾ ከማለፍ ውጭእንዴት እንደሚከውን፣ በየክዋኔዎቹ ምን ምን ፎክሎራዊ ገፅታዎች በውስጡ እንደሚታዩ በጊዜና በቦታ ለይተው፣ ያመለከቱበት ጥናት አላጋጠመኝም፡፡ በመሆኑም ይህን ጥናት ለማካሄድ ዋና አነሳሽ ምክንያት ሆኗል፡፡ በመሆኑም የዚህ ጥናት ዋና ዓላማ የቦረና ኦሮሞን የበኩር ልጅ ስያሜ ሥርዓት ምንነት፣ አፈፃፀሙን፣ በበኩር ልጅ ስያሜ ሥርዓት ላይ የሚዘጋጀውን በዓል ክዋኔን በመተገንተን ለሰያሚውና ለተሰያሚው የሚሰጠውን ትርጉም መግለፅ ነው፡፡ የጥናቱ ውጤት ቦረና ኦሮሞ የበኩር ልጅ ስም ስያሜና ለሰያሚው የሚዘጋጀው በዓል አከባቢ የህዝቡን ማህበራዊና

⁴ ቦርቦር ቡሌ፣ ቃለመደቅ፣ ሚያዝያ 24 ቀን 1999 ዓ.ም.፡፡

ኢኮኖሚያዊ ግንኙነት፣ አመለካከቱን ለይቶ ለማወቅ ለሚሹ አካላት በመረጃነት ይጠቅማል። ከዚህ ባሻገር የህዝቡን ባህል፣ ወግና ልማድ ለተከታዩ ትውልድ በጽሑፍ ለማስተላለፍ ያግዛል።

2. ንድፈ ሀሳባዊ ማዕቀፍና የጥናቱ ዘዴዎች

ፎክሎር ልማዶችን፣ ወጎችን፣ እምነቶችንና ህዝባዊ ጥበቦችን ያካተተ ሰፊ የባህል ዘርፍ ነው። ይህንን የባህል ዘርፍ ዶርሰን በአራት ዋና ዋና ክፍሎች ክፍለውታል (Dorson 1972:3-4)⁵። እነርሱም፡ (1) ሥነቃል ፡- ሥነቃል በስሩ በርከት ያሉ በቃል የሚተረኩትን፣ የሚገጠሙትን፣ የሚዘሙትን ያጠቃልላል (2) ቁሳዊ ባህል፡- ይህ የፎክሎር ዘርፍ ህዝቦች በራሳቸው ልምድና እውቀት በእጅ ያዘጋጁባቸውንና የሚገለገሉባቸውን ቁሳቁሶች፣ የሚኖሩባቸውን ቤቶች፣ የሚሉብሱባቸውን አልባሳት፣ የሚመገቡባቸውን ምግቦች፣ የሚጠጡባቸውን መጠጦችና ሌሎች ቁሳዊ ነገሮች ይይዛል። (3) ሀገረሰባዊ ልማድ፡- በዚህ የፎክሎር ዘርፍ ስር ክብረ በዓላት፣ ፊስቲቫሎች፣ የሕይወት ዑደቶች የተለያዩ መንፈሳዊና ባህላዊ (አለማዊ) ሥርዓቶች ይካተታሉ። (4) ሀገረሰባዊ ትውን ጥበባት፡- በዚህኛው ክፍል ውስጥ ባህላዊ ሙዚቃዎች፣ ጭፈራዎች፣ ድራማዎች ይከወናሉ። የዚህ ጥናት ርዕስ ጉዳይ የሆነው የበኩር ልጅ ስም ስያሜ በዓል ክዋኔዎች በባህሪያቸው ምክንያት በሀገረሰባዊ ልማድ ፎክሎር ክፍል ውስጥ የሚካተቱ ናቸው። ህዝቦች እምነታቸውን፣ ማንነታቸውን፣ አንድነታቸውን የሚገልፁባቸውና በቤታቸው፣ በመንደራቸው፣ በእምነት በታዎቻቸው የሚያከብሩባቸው የልደት፣ የስም ስያሜ፣ የጋብቻና የሞት ሥርዓቶች፣ የሚዘክሯቸው የተለያዩ የደረጃ ለውጦች፣ ዓመታዊና ወርሃዊ በዓላት የተለያዩ የፎክሎር ዘሮች ተደራርበው የሚከወኑበት ነው (Stephens and Sims 2005:95)።

የሰው ልጅ ተወልዶ በተለያዩ የዕድገት ደረጃዎች ውስጥ እያለፈ እስከ እለተሞቱ የሚያደርጋቸው ሽግግሮች በበዓላት ይገለጻሉ (Gluckman 1962:2፣ Gemep, 1960:3)። ለምሳሌ የክርስትና በዓል፣ የክርስትና ስም የሚሰየምበት ብቻ ሳይሆን ህፃኑ ወደ ክርስትና እምነት ተከታዮች መቀላቀሉን ከማብሰሩም በላይ የደረጃ ለውጡንም ያመለክታል። በባህላዊ ስም ስያሜም፣ ስም ያልነበረው ልጅ መጠሪያ ከሌለው የሚለይበትን የራሱ ስም ከማግኘቱ ባሻገር፣ በወጣለት ስምና በተዘጋጀው በዓል ማብሰሪያነት ወደ ማህበረሰቡ መደመሩ የሚረጋገጥበት የማንነቱ መገለጫና የማህበረሰቡ ባህል ማሳያ መንገዶች አንዱ ሲሆን፤ ቤተሰቦቹንም፣ በየግላቸው ከሚጠሩበት ነጠላ ስማቸው፣ “የዕገሌ አባት፣ የእገሌ እናት” መባልን ያነጻጻራቸዋል (Aregga, 2005:41)። የበኩር ልጅ አባትና እናቱ ሁለት ሆነው ጀምረው ወደ ቤተሰብ ማደጋቸውን፤ ዘር መቀጠላቸውን ያፈሩትንና ወደፊት የሚያፈሩትን ሀብትና ንብረት፣ ከወላጆቻቸው የወረሰትን፣ የትውልድ ታሪክና ባህል በቀጣይነት ማውረስ የመቻላቸው ማብሰሪያ ነው።⁶

የስም ስያሜን ሥነሥረዓት የደረጃ ለውጥ ማህበረሰባዊ ባህርይ እንዲኖረው የሚያደርገው፤ ማህበረሰቡ በሰፊው የሚያከብረውና የሚሳተፍበት ሲሆን ነው። ይህ ደግሞ በብዛት ተግባራዊ

⁵ የአራቱም ክፍሎች የአማርኛ ትርጉም ዶ/ር ፈቃደ አዘዘ ካዘጋጁት የሥነ-ቃል መምሪያ የተወሰደ ነው።
⁶ ከጃተኒ ዲዳ ጋር የተካሄደ ቃለ መጠይቅ፣ ሚያዝያ 26 ቀን 1999 ዓ.ም.፣ ያቤሎ።

ሆኖ የሚታየው በወንድ የበኩር ልጅ የስም ስያሜ ጉዳይ ላይ ነው (Gennep 1960:62)። በአጠቃላይ ለፎክሎር ጥናት ዋና መነሻና መድረሻ የሆኑት የአውድና የክዋኔ ንድፈ ሀሳቦች ለዚህ ለቦረና ኦሮሞ የበኩር ልጅ ስያሜ በዓል መተንተኛ ሆነው አገልግለዋል። Dorson (1972:46) እንደገለጹት አውድ ሲባል፡- ከዋኛ፣ ጊዜው፣ ቦታው፣ የአካባቢውን ሁኔታውና ሂደት፣ የክዋኔው ታዳሚ፣ በከዋኛና ታዳሚው መሃከል ያለው ግንኙነትና ለክዋኔው መነሻ የሆነው ባህል ሁለንተናዊ ሁኔታ ይካተታል። በክዋኔ በኩልም በ Bauman (1977) ጥናት ውስጥ እንደቀረበው ከዋኛ፣ ታዳሚው፣ የሚከወነው የፎክሎር ዘርፍ፣ (ትረካ፣ ዝማሬ፣ የህይወት ዑደት በዓል፡- ልደት፣ ስም ስያሜ፣ ሠርግ፣ የቀብር ሥነሥርዓት) አካባቢውን የሚሰጡት ትርጓሜዎችና ሌሎችም ሊካተቱ ይችላሉ። የክዋኔ ትንተና፣ ሕዝቦች ወይም ቡድኖች በባህላዊና በሌሎችም የፎክሎር ዘርፎች ከዋኔ ውስጥ መዋቅር እንዴት እንደሚዘረጉ፣ ሂደቶችን እንዴት እንደሚፈጥሩ፣ ከዋኔው ትርጉም እንዲኖረው እንዴት እንደሚሠሩ መመርመር እንደሆነም በዚህ በBauman ጥናት ውስጥ ተገልጾ ይገኛል። በመሆኑም እነዚህን እይታዎች በአውድ በመጠቀም አስፈላጊ መረጃዎችን ይተነትናል። ይተረጎማል።

ጥናቱ የዓይነት መረጃዎችን በይበልጥ ይጠይቃል። በመሆኑም አስፈላጊ ቀዳማዊ መረጃዎችን ከመስክ ለማሰባሰብ የኢትዮግራፊ/ፎክሎር ዘዴዎችን በማደጋገፍ፣ እንደዚሁም፣ በርዕሰ ጉዳዩ ላይ የተካሄዱ ሠነዶችንና ጥናቶችን በካልዳይ ምንጭነት ተጠቅሟል። መረጃዎችን ከመስክ ለማሰባሰብ ያገለገሉት ጠቃሚ የመረጃ ማሰባሰቢያ ዘዴዎችም ተሳትፎ ምልክታ፣ ቃለ-መጠይቅና የቡድን ውይይት ናቸው። የምልክታ ዘዴ ያዩትን መመዘገብ፣ የመዘገቡትን በተገቢ መንገድ መግለፅ፣ ያለውን ነገር እንዳለ ማሳየት የመሳሰሉትን ያካትታል (ያለው እንዳወቅ 2001: 18-20)። በዚህ መሠረት ከቦረና ዞን ከያቤሎ ወረዳ የባህል እውቀት አላቸው ከተባሉት ሰዎች በታላሚ ናሙና ዘዴ አራቱን በቁልፍ መረጃ አቀባነት በመምረጥ እና በበኩር ስም ስያሜው በዓል ላይ ከተገኙት መካከል ገቁ ተሳትፎ የነበራቸውን ስለ በዓሉ በመጠየቅና ምልክታ በማደረግ ቀዳማዊ መረጃዎችን ማሰባሰብ ተችሏል።

3. የቦረና የበኩር ልጅ ስያሜ የክዋኔ ሥርዓት አውዳዊ ትንተና

የቦረና ስም ስያሜ ሥርዓት ሁለት መልኮች አሉት። እነሱም ሞጋሳ እና ጉቢሣ ይባላሉ። የሞጋሳ ቀጥታ ትርጉሙ ስም ስያሜ ነው። በዚህ የስም ስያሜ ሥርዓት፣ ስም የሚወጣላቸው የቦረና ኦሮሞ ልጆች፣ ሴቶችና ታናናሽ ወንዶች ናቸው። አፈፃፀሙ ቀለል ያለ፣ ጥቂት ሰዎችን የሚያሳትፍ፣ ቤት ባፈራው ዝግጅት ብቻ በአንድ ቀን ውስጥ የሚጠነቀቅ ነው። የአሰያየሙ ሥርዓት ቀለል ያለ ቢሆንም አስፈላጊው ሥነሥርዓት ማሟላት የግድ ይሆናል። ይህን በሚመለከት ቦርቦር ቡሌ እንደሚከተለው ይገልጻሉ፡-

Moggafni sagalee annan nyaatamu qofa dhiyeessuun baasan.
Akki itti baasan garuu tokkuma, Guyyaan maqaan itti
Ayyaantuun murta'a, guyyaa dansa filtama, maqaan
moggaafamu kan ijoolleeniiifi maatiin isaanii lubbuun jiran sadii

waliin walfakkaatu, maqaan galgala, moggaa fama, abbaan horii kennaaf, namoonni jilicharratti argaman ni affeeramu, gmmachuu ta'a.

ወደ አማርኛ ሲተረጎም፡-

የስም ስያሜው መከወኛ ቀን በ አያንቱ እንዲረጋገጥ ይደረጋል /ገዱ ጥሩ የሆነ ቀን ይመረጣል/። የሚሰየመው ስም በአካባቢው በሕይወት ያሉ ሦስት ልጆችና ወላጆቻቸውም በህይወት የሚገኙ ስም ጋር የተመሳሰለ እንዲሆን ይጠበቃል። የስም ስያሜው ሥነሥርዓትም ማታ ላይ ይከናወናል። አባት ለተሰየሚው /ለተሰየሚዋ/ ስጦታ ይሰጣል። በሥነሥርዓቱ ላይ የተገኙ ሁሉ የቀረበውን በልተው፣ ጠጥተው ጨፍረው ደሰታቸውን ይገልጻሉ።⁷ የሚል ነው።

ሁለተኛው ጉቢሣ ሲሆን ለታላቅ ወንድ ልጅ ስም ስያሜ በዓል የተሰጠ መጠሪያ ነው። ጉቢሣ በሁለት መልክ ሊታይ ይችላል። የመጀመሪያው ደበሌ ጉቢሣ ሲሆን፤ ሁለተኛው የበኩር ልጅ ስም ስያሜ (Gubbisa- Angafaa) ነው።⁸ ደበሌ ጉቢሣ በገዳ ሥርዓቱ “ደበሌ” በሚለው ከ1 እስከ 8 የዕድሜ ክልል ውስጥ ሥር የታቀፉት ወደ ተከታዩ “ጋሜ” ተብሎ ወደሚታወቀው ከ9 እስከ 16 የዕድሜ ክልል (ሲሸጋገሩ የሚከወነውን የስም ሥያሜ ሥርዓት የሚመለከት ነው። በዚህ የስም ስያሜ ሥርዓት፣ ስም የሚሰጣቸው በገዳ ሥርዓቱ በያአ (yaa'aa) ውስጥ የታቀፉ (የወቅቱ የገዳ አስተዳደር ምክር ቤት አባላት) ደበሌዎች ናቸው።⁹ በርበር ቡሌ እና ጃተኒ ዲዳ እንደገለጹት የገዳ ሥርዓቱ የፓርቲዎቹ መሪዎች (አባገዳዎች) በስልጣን ዘመናቸው ከስምንቱ ዓመት ውስጥ ከሚከውኑት አንዱና ትልቁ ተግባር ተመርጠው አራት ዓመት እንደሰሩ፣ የአራቱን ዓመት የሥራ ክንውን ያስገመገማሉ። በዚህ በግምገማ ወቅት በሥልጣን ዘመኑ ከደበሌ ወደ ጋሜ ደረጃ ሊሸጋገሩ የተዘጋጁትን ደበሌዎች ይሰይማሉ። ይህ የስያሜ ሥነሥርዓት በወላጆች ቤት የሚዘጋጅ አይደለም። በየስምንት ዓመቱ የሚከወን የፓርቲው አንዱ ተግባር በመሆኑ፣ ነገሌ ከተማ አቅራቢያ ባለው “ኑራ” (Nuraa) በተባለ የገዳ በዓላት መከወኛ ቦታ ይፈጸማል።

አንድ ቤተሰብ በስምንት ዓመቱ ውስጥ አከታትሎ ያፈራቸው ልጆች(ወንዶች) ካሉ ሁሉም ሊሰየሙ ይችላሉ። የስም ስያሜ በዓሉ ለነዚህ በየቤተሰቡ ላሉት ደበሌዎች ሁሉ በጋራ አንድ ጊዜ የሚከወን ይሆናልም ብለዋል። በባህሉ መሠረት በማስከተል አባትና እናት ልጆቹን ይዘው ለስም ስያሜ ሥነሥርዓት አፈፃፀም ተዘጋጅተው ወደሚጠብቁዎቸው የኑራ አካባቢ አባ ገዳ ጋ ይሄዳሉ። እያንዳንዱ አባት ለልጁ እንዲወጣለት ቀደም ብሎ የመረጠውን ስም በመጥቀስ አንዲሰየምለት ይጠይቃል። ብዙውን ጊዜ በቤተሰብ የቀረበው ስም ይፀድቃል። ለደበሌ የሚወጣው ስም የአያቱ ስም ነው። ደበሌ በገዳ ህግ መሠረት የሚሰየም ስለሆነ እውቀት ያላቸው ስም ይሰየማል። በሥርዓቱ ለሚከወን ስም ስያሜ የበለጠ ቦታ ለመስጠትና ሰውም ሥርዓቱን እንዲያከብር ነው። አንዳንድ ጊዜ ደግሞ አባገዳው የሚሰጠው ስያሜ አለ። ለምሳሌ ጅልዴሳ የሚል ስም ብዙውን

⁷ በርበር ቡሌ ቃለ መጠይቅ፣ ሚያዝያ 24 ቀን 1999 ዓ.ም.፣ ያቤሎ።
⁸ ጃተኒ ዲዳ፣ ቃለ መጠይቅ፣ ሚያዝያ 26 ቀን 1999 ዓ.ም.።
⁹ በርበር ቡሌ ቃለ መጠይቅ፣ ሚያዝያ 24 ቀን 1999 ዓ.ም.።

የቦርና ኦሮሞ የብኩር ልጅ ስም ስያሜ በዓለ ክዋኔ - ደስታ አማራ

ጊዜ የሚሰየመው በአባ ገዳው ነው። ጃልዴዳ የሚለው ስያሜ የሚሰጠው የደበሌዎችን የፀጉር አስተዳደግ ለመግለፅ ፀጉራም ለማለት ነው ምክንያቱም ፀጉራቸው እንደ ዝንጅሮ ጎፈር እጅብ ያለ ስለሆነ በዝንጅሮ ይሰይሙባቸዋል።¹⁰

ይህ የሽግግር በዓል ካለፈ በኋላ በባህርይም ሆነ በቋንቋ አጠቃቀም ረገድ ለውጥ ይታያል። በዓሉ እስከሚከበርና ስም እስከሚወጣ ድረስ “አንቺ” እየተባለ የሚጠራው ደበሌ፣ “አንተ” ተብሎ መጠራት ይጀምራል። ከስም ስያሜ በፊት ደበሌ ልጆች በእናታቸው እንክብካቤ ስር ከመሆናቸው በተጨማሪ ከማህበረሰቡ በተለይ ከወንዶች ጎራ በስም ስያሜው ሥርዓት እስከሚቀላቀሉ በሴት ይታ አንቺ ተብለው ይጠራሉ። አንተ ለመባል ስም መሰየም አለባቸው። አንድ ልጅ በሥርዓቱ ከተሰየመ በኋላ የቅፅል ስሙም አባገዳ ባፀደቀው አዲስ ስም ይተካል።

የብኩር ልጅ ስያሜ ምን እንደሚመስል እንደሚከተለው ይቀርባል። በቃለመጠይቅና በምልከታ የተገኙ መረጃዎች አንደሚያሳዩት ይኸኛው ጉቢሳ ከሁለቱ የስም ስያሜ አይነቶች ይለያል። ጉቢሳ የቦርና ኦሮሞ የሆኑ ሁሉ ለመጀመሪያ ወንድ ልጅ ስም ስያሜ በቤታቸው የሚያዘጋጁት ትልቅ በዓል መጠሪያ ነው። በባህሉ ጁሊ ጉቢሣ (Jila Gubbisaa) በመባል ይታወቃል። (“Jila”) ትዕይንቶች የሚበዙበትና ብዙ ሰዎች የሚሳተፉበት ትልቅ ክብረ በዓል ነው። የአንድ ቤተሰብ ከታላቅ ልጅ ተከትለው የተወለዱ ታናናሽ ልጆች ወንዶችም ይሁኑ እህቶች ቢኖሩት በዚህ በጉቢሣ በዓል ላይ ላ ዝግጅት ሳያስፈልግ ይሰየማሉ (ni moggaafamu)። ይሁንና የበዓሉ ባለቤት የብኩር ልጁ ነው።

የብኩር ልጅ ስያሜ ጉቢሣ በዓል ታስቦበት ሰፋ ያለ ዝግጅት ተደርጎ የሚፈፀም በዓል ነው። በመሆኑም የጉቢሣ በዓል የሚያዘጋጅ ቤተሰብ (Warra jilaa) የበዓሉን መከወኛ ጊዜ ጠቅሶ ወገኑንና ጎሣውን “የታላቅ ልጆችን የስም ስያሜ በዓል የሚከወንበት በዚህ ቀን ስለሆነ እንድትገኙልን” ብሎ ከመጥራቱ አስቀድሞ ለበዓሉ የሚሰማውን ጊዜ /ቀን/ /ጥሩ ገድ የሆነ/ ለይቶ ለመወሰን እራሱ ካላወቀ ወደ አያንቱ ይሄዳል። አያንቱዎች ጥሩና መጥፎ ገድ የሚውልበትን ቀን ለይተው የማወቅ ችሎታ አላቸው ስለሚባል የጉቢሣው በዓል ቀን ጥሩ ገድ ያለው ቀን እንዲነግሩባቸው ይጠይቃሉ። አያንቱዎችም ኮከብ ቆጥረው በወር ውስጥ ካሉት ሃያ ሰባት በዓላት መካከል “ቢታ ጊዳዳ” (Bitaa Gidaadaa) የተባሉ በዓላት ባልዋሉባቸው ቀናት ውስጥ የስያሜ በዓሉን እንዲከውኑ ይናገራሉ። በቦርና ቀን አቆጣጠር በወር ውስጥ ሃያ ሰባት በተለያዩ ስም የሚጠሩ በዓላት አሉ። ከእነዚህ ቀናት መካከል “ቢታ” (Bitaa) እና “ጊዳዳ” (Gidaadaa) የተባሉት በዓል ለማክበር ይከብዳሉ፣ ለባለጉዳዩ (ለተሰየሚው) የወደፊት ህይወት አይበጁም ሙሉ አይደሉም ስለሚባሉ አይመረጡም።¹²

¹⁰ መረጃ አቀባዮቹ በቃለ መጠይቅ ጊዜ እንደ ገለጹት
¹¹ አያንቱ ልዩ መንፈሳዊ ተሰጥኦ ያላቸው ሰዎች ናቸው። "Asaastuu Waaqaa" ተብለውም ይታወቃሉ። ይህ ማለት ከፈጣሪ ወይም ከአምላክ ጋር ግንኙነት አላቸው ተብለው የሚታመንባቸው ናቸው።
¹² ጃተኒ ዲዳ ቃለ መጠይቅ ሚያዝያ 26 ቀን 1999 ዓ.ም.

የጉቢህ በዓል የልጅ ወላጆች የግል ጉዳይ አይደለም። የወገኑ፣ የጎሳው ሁሉ ጉዳይ ነው። በርቦር ቡሌ እንዲህ ሲሉ ጠቅሰውታል፡-

Gubbifni dirqma. Namni ilma gubbifachuuf horii dhabellee gosti seera ittiin walgargaaru waan qabuuf horiin bahee ni gubbisa. Boorana ta'ee kan hin gubbifne seera cabse jedhamee waan gosaa፣ godhan hin godhaniif garuu yakka qaba hin jedhan gosa Keessaa baha malee.

ይህም በአማርኛ፡-

ጉቢህ በዓል ማዘጋጀት ግድ ነው። እነዚህ የታላቅ ወንድ ልጅ ወላጆች፣ ለበዓሉ ዝግጅት አቅም የሚያገኙባቸው ቢሆን እንኳ ከዘመዶቻቸው ባሻገር የጎሳ አባል የሆኑ ሁሉ እገዛ አድርገው በዓሉ አስፈላጊ በሆነ አኳኋን እንዲፈጸም ይደረጋል። በበዓሉ ልጅ አለማሰየም ወንጀል ነው ባይባልም ከማህበረሰቡ እንዲገለሉ ያደርጋል።¹³ እንደማለት ነው።

ስም ያልተሰየመ ልጅ በአጋጣሚ ቢሞት እንኳ ቀብሩ የሚፈጸመው በመኖሪያ ቤት ውስጥ ነው። ይህ ደግሞ ከማህበረሰቡ ጋር አልተቀላቀለም ወይም ሙሉ ሰው አልሆነም ማለት ነው። በጉቢህ ስያሜ ሥርዓት የቀን አወሳሰን ላይ መታየት ያለበት ጉዳይ የወላጅ አባት የእድሜ ሁኔታ አለ። ይኸውም የገዳ ሥርዓቱ በሚፈቅደው የጊዜ ቀመር ውስጥ አግብተው የወለዱ “እልማን ኮርማ” ይባላሉ። ጥሬ ትርጉሙ የኮርማ ልጅ ማለት ነው። ኮርማ በሮሞ ቋንቋ ጀግና፣ ጎበዝ የሚል ፍቺ አለው። ባጠቃላይ የገዳ ስርዓቱን የጠበቀ ወንድ ልጅ ማለት ነው። እንዲህ ያሉ እልማን ኮርማ የሚባሉት በሙሉ የስም ስያሜያቸው በተመሳሳይ ጊዜና ቀን የሚወሰን ይሆናል። በግለሰቡ ደረጃ ሊወሰን የሚችለው ዓመቱን መምረጥ ብቻ ነው። በዚህኛው ዓመት ያልሞላለት በተከታዩ ዓመት ሥርዓቱ በሚፈቅደው ጊዜ እንዲፈጸም ያደርጋል።

በጃተኒ ዲዳ ገለፃ መሠረት በገዳ ሥርዓቱ የጊዜ ቀመር አግብተው መውለድ ሲገባቸው ዘግይተው ያገቡና ያፈሩባቸው ልጆች ደግሞ እልማን ጃርህ የሚባሉ ሲሆኑ፣ ልጆቻቸው ከአንድ ዓመት በላይ ዕድሜ ማስቆጠር ሲጀምሩ ስም ለማሰየም የተመቻቸውን ጊዜ መርጠው፣ ጥሩ ገድ ያለውን ቀን በአያንቱ አስቆጥረው ዘመዶቻቸውንና የጎሳ አባሎቻቸውን ጠርተው ያከብራሉ። በእልማን ኮርማና በእልማን ጃርህ የጉቢህ በዓል አከባቢ መሀከል ያለው ልዩነት በዓሉ የሚወስደው ጊዜ ብቻ ነው። ይኸውም፣ የእልማን ኮርማ ልጆች የጉቢህ በዓል መሰየሚያ አዳራሽ (Galma) ሥራ በሁለት ቀን ውስጥ የሚጠናቀቅ ይሆናል። የእልማን ጃርህ ደግሞ የአዳራሽ ሥራ በአንድ ቀን ተጠናቆ በዕለቱ ሊሰየምበት ይችላል ማለት ነው። በቦረና ባህል ባህላዊ ሥርዓት የሚከውኑት በገልማ ውስጥ ነው። ገልማ አዳራሽ ማለት ነው። በመጣኑ ትልቅም ትንሽም ሊሆን ይችላል። ክብረት የሚሠጠው ሥርዓት በውስጡ መካከል ነው።

¹³ ቦርቦር ቡሌ ቃለ መጠይቅ ሚያዚያ 24 ቀን 1999 ዓ.ም.።

የቀናቱ ስፋትና ጥበት የድርጊቶችን መብዛትና ማነስ አያመለክቱም። የቀናቱ ልዩነት፤ በገዳ ሥርዓቱ የጊዜ ቀመር መሰረት ተወልደው ለበዓሉ ለደረሱት ክብርና ክብደት ለመስጠት ለአዳራሹ ሥራ ሁለት ቀን እንድሆን ተደረገ እንጂ፤ የአዳራሹ ሥራ ክብደትና ውስብስብነት ከአንድ ወደ ሁለት ቀናት ቆይታ አላሳደጉትም።¹⁴ ቦርና ቡሌ አንደገለጹት ለጉብሣ በዓል ዝግጅት እናትና አባት የየራሳቸው የሆነ የሥራ ድርሻ አላቸው። በቦርና ኦሮሞ የሥራ ክፍፍል መሰረት፤ በቤት ውስጥ የሚከወነውና የመኖሪያ ቤት ግንባታ በሴቷ ትከሻ ላይ የወደቀ ጉዳይ ነው። በውጭ የሚሠሩ የበዓላት ጉዳይ (jila tolchuu)፤ የአካባቢውን ስላም መጠበቅ (ወታደራዊ ሥራ)፤ ከብቶች ሣርና ውሃ ወዳለበት እሩቅ ቦታ ማሠማራት፤ ከጥልቅ ጉድጓድ ለከበቶች ውሃ ማምጣትና ማጠጣት የወንዱ ድርሻ ነው።

በዚህ የሥራ ድርሻ መሰረት ለበዓሉ የልጁ እናት ከቆዳ የሚሰራ "ከሎ" (Kalloo)¹⁵ ታዘጋጃለች። ከሎ ለጉብሣ በዓል አስፈላጊና ዋንኛ አልባሳት ከሚባሉት መሀከል አንዱ ነው። ለማዘጋጀት ከቆዳ በተጨማሪ ዛጎል ያስፈልጋል። ዛጎሉ ደግሞ በገዳ ሥርዓቱ በስልጣን ላይ ያሉ ቤተሰቦች ከሆኑ ከደበሌ ወደ ጋሜ ሽግግር ሲደረግና ፀጉር ሲላጭ ተለቅሞ ከሚቀመጠው እንጂ ተገዝቶ ከሚቀርበው አይዘጋጅም።¹⁶ ይህን በዛጎል ያጌጠ ከሎ የሚለብሱት የልጁ እናት፤ አባትና ሴት አያቶቹ ናቸው። ለበዓሉ ቢያንስ አምስት ከሎች ያስፈልጋሉ። እናት አንድ፤ ሁለቱ ሴት አያቶችም አንዳንድ፤ አባትየው ሁለት ከሎዎች ይለብሳሉ። ይህ ከሎ ልክ አንቀልባ የሚመስል ስለሆነ አባትየው ሁለት ሲለብስ ማዘያ ያስመስለዋል። ስም የሚያስይመው አባት እልማን ጃርሳ ከሆኑ ደግሞ፤ ቀደም ብሎ ከሎ አዘጋጅተው ልጃቸውን ከሰየሙ ቤተሰቦች ይዋሳሉ። ሲዋሰኑ እንዲሁ በደረቀ አውሱኝ ብለው አይጠይቁም። “ደራራ ተንቦ” እጅ መንሻ፤ መማፀኛ ይዘው ነው። ይህ ደራራ የሚባለው ቡና፤ ወተት፤ትንባሆ፤ ስርዶን ያጠቃልላል። እነዚህ ቁሶች የፈጣሪ፤ እንዲሁም በባህሉ ክብር የሚሰጣቸው ሰዎች መማፀኛ (መለማመኛ) ናቸው።¹⁷ ሌላው እናቲቱ የምታዘጋጀው ለበዓሉ ተሳታፊዎቻቸው ማስተናገጃ የሚውል ቅቤ፤ ቡና፤ ማጣፈጫዎችን እንዲሁም የምግብና መጠጥ ዝግጅት ዕቅድ ይሆናል። በአባትየው በኩል የሚደረገው ዝግጅት፤ በእናትየው የቀረበውን ዕቅድ መርምሮ ካሉት ከብቶች ውስጥ ሊሸጡ የሚችሉትን መርጦ፤ ለበዓሉ የሚያስፈልጉ ቁሳቁሶች በተለይ ለምግብና መጠጥ ማዘጋጃ የሚውሉትን መግዛት ነው። ከዚህ በዓል ዝግጅት ውስጥ መቅረት የማይችሉ እንደ “ደራራ ተንቦ” ያሉት በዚህ ግዢ ውስጥ ይጠቃለላሉ።¹⁸

በበኩር ልጅ ስያሜ በዓሉ የሦስት ቀን ቆይታ ውስጥ በዋዜማውና በየዕለቱ የተለያዩ ክዋኔዎች ይስተናገዳሉ።¹⁹ በአብ አባሩፋ ቤት የዋዜማው ዕለት ሁለት ሰዎች “ሀዩ” (Hayyuu) የተባሉ

¹⁴ ቦርና ቡሌ፤ ቃለ ምልልስ ሚያዝያ 24 ቀን 1999 ዓ.ም.።
¹⁵ ከሎ ከተለሰለሰ የፊየል ቆዳ ከሚዘጋጅ በልብስ ላይ ከወገብ በላይ የሚደረብ በዛጎልና የተለያዩ ማጌጫ ቁሳቁሶች የሚረባህላዊ ቁሳቁስ ነው
¹⁶ ጃተኒ ዲዳ ፤ቃለ መጠይቅ፤ ሚያዝያ 26 ቀን 1999 ዓ.ም.።
¹⁷ ካሉ ጂሎ፤ ቃለ መጠይቅ፤ ሰኔ 12 ቀን 1999 ዓ.ም.።
¹⁸ ቦርና ቡሌ፤ቃለ መጠይቅ፤ ሚያዝያ 24 ቀን 1999 ዓ.ም
¹⁹ ለዚህ ጥናት በአካል ተገኝቼ የተመለከትኩትና ሙሉ የበዓል ክዋኔ መረጃዎች የሰበሰብኩት በቦርና ዞን በያቤሎ ወረዳ ከተከበሩት የበኩር ልጅ ስያሜ በዓላት ከያቤሎ ከተማ ወደ ምዕራብ አቅጣጫ ሰላሳ ኪሎ ሜትር ርቆ ከሚገኝ ዳዲ

በማህበረሰቡ ትልቅ ቦታ የሚሰጣቸው ተመርጠው የእንጨት ሁሉ ታላቅ የተባለ፣ የወደህ (Waddeessaa) ሁለት እንጨት ቆርጠው አመጡ። እነዚህ ሰዎች እንደወትሮው ውሎአቸው አለባቸው ሳይሆን ለበዓል ቀን የሚያስፈልገውን አለባቸው አሟልተው ነው የተገኙት። በራሳቸው ላይ የቦረና መለያ ምልክት የሆነውን ሱሬ ሩፋ (Surree Ruffaa) ጠምጥመው፣ በእጃቸው ሆሮሮ (Horooroo) የአባገዳ በትር አይነት፣ ከአውራሪስ ወይም ከቀጭኔ ቆዳ የሚዘጋጅ መግረፊያ መሰል፣ ሊች (Lichoo) ይዘው፣ እንጨቱ ወደሚገኝበት ቦታ አመሩ። ከሆሮሮ በስተቀር ዱላ ወይም ጦር አይያዝም። ይህ የሚያመለክተው ማንንም የማይነኩ ሰላማዊ መሆናቸውን፣ እንዲሁም ሌላው አካል ይህን ተገንዝቦ እንዳይተናኮላቸው ማሳወቂያ ዘዴ ነው።²⁰ ሆኖቻቸው ቆርጠው ያመጡትን ወደህ (Waddeessaa) ከበዓል መከበሪያው ደጃፍ የከብቶች በረት ምልክት ከሆነው ቡቴሜ (Butume) ኋላ አስቀመጡት። በዚህ በዋዜማ ዕለት በበዓሉ መከበሪያ መንደርና አካባቢው ካሉት ከቦረና አባላት መካከል ቶርቦን ጅላ (Torban jilaa) የተባሉትም ተመረጡ። ቶርቦን ጅላ የበዓሉ ሥራ አስፈጻሚ ኮሚቴ አባላትን የያዘ ነው።

በዚህ በቶርቦን ጅላ አወቃቀር ውስጥ የቦረና ሁለቱ ትላልቅ ክፍሎች ስብጥር ጎልቶ ይታያል። ይኸውም የጉቤህ በዓል የተዘጋጀለት ልጅ አባት አባ ሩፋ ጃተኒ የሰቦ አባል ናቸው። የቶርቦን ጅላው አባላት አባታቸውን ጨምሮ፣ አራቱ የሰቦ አባላት ሲሆኑ፣ የተቀሩት ሦስቱ ደግሞ የጎና ጎሣ አባላት እዲሁ ተደርገው። እነዚህም አባላት ሲመረጡ ታላቅ ታናሽነታቸውን ለመለየት የየትኛውን ጎዕ ጎሳ አባል እንደሆኑ እየተጠየቁ የታላቅ ጎሳ አባል ለሆኑ ቅድሚያ እየሰጡ መረጡዋቸው። ለምሳሌ ከሰቦ ጎዕ ጎሳ ጎሳ ጎሳ ድገሉ ከጎና ደግሞ ፋላሌ ታላቅ ናቸው። ከነዚህ ከሰባቱ የበዓሉ አስፈጻሚ አባላት አንዱ “ቀደዱ” ተብሎ ተመረጠ። ቀደዱ የበዓሉ ሥነሥርዓት መሪ ነው። ቀደዱ ከሁለት ዋና ዋና የቦረና ክፍሎች የአንዱ አባል መሆን ይችላል። ቀደዱን ለመምረጥ የሚያስፈልገው መስፈርት፣ ተመራጩ በገዳ ሥርዓቱ በሉባ (Luba) ደረጃ ውስጥ የሚያልፍ መሆኑ ነው። ሉባ ማለት አባገዳ ለመሆን የሚያስችሉት ሂደቶችና ደረጃዎች ያጠናቀቀ ማለት ነው። በዚህ መሰረት በዋዜማው ዕለት ቶርቦን ጅላዎቹና ቀደዱ ማን እንደሆኑ ተለይቶ ይታወቃል። ከዚህ ጋር ተያይዞ የሚጠቀሰው “ሙከሙራ” (Muka Muraa) የመጀመሪያው ዕለት ይሆናል።

ሙከሙራ “እንጨት ቆረጣ” እንደሚለት ነው። በዚህ በመጀመሪያው ዕለት ጥሪ የተደረገላቸው ከሩቅ የሚመጡ ቤተሰቦች፣ የጎሣ አባላትና ጓደኞቻቸው አብዛኛው ተገኝተዋል ማለት ይቻላል። ፡ መመልከት እንደተቻለው ሙሉቀን ሰው ሳይቋረጥ ሲመጣና ሲስተናገድ ይውላል። በዚህ

ከተባለ የገጠር ቀበሌ የአባሩፋ ጃተኒ ልጅ ስም ስያሜ በዓል ነው። የዚህ ነውስ ክፍልና በስሩ የቀረቡት የስም ስያሜ ከዋኔ መረጃዎች በሙሉ በምልክታ እና አውዱ ላይ ከነበሩት ሰዎች በቃለመጠይቅ የተሰበሰቡ ናቸው። አብ¹⁹ አባሩፋ ጃተኒ የቦረና ተወላጅ፣ የሰቦ ጎሳ አባልና የአንድ መንግስታዊ ያልሆነ ድርጅት ባልደረባ ናቸው። ወደ ደዲ መንደር የተጓዙት የልጃቸውን የስም ስያሜ በዓል ጉቤህ ከቤተሰቦቻቸው ጋር፣ በትውልድ መንደራቸው ለማክበር ነው። ለበዓሉ ታዳሚ የከተማ ነዋሪዎች ድንኳን አዘጋጅተዋል፤ በዓሉን ለመቅረፅም ሆነ የደመቀ ለማድረግ ጅኔሬተር ተክለዋል።

²⁰ ከካሉ ጁሎ ጋር የተካሄደ ቃለ መጠይቅ፣ ሰኔ 12 ቀን፣ 1999፣ እንዲሁም፣ ከጃተኒ ዲዳ ጋር የተካሄደ ቃለ መጠይቅ፣ ሚያዝያ 22 ቀን፣ 1999።

ዕለት፣ ከጠዋቱ አንድ ሰዓት አከባቢ የበዓሉ ባለጉዳዮች፣ እናት፣ አባት፣ የልጁ የሴት አዎቶችና ልጁ ከወትሮ የተለየ ልብስ ለብሰው ወጡ። ሴቶች ከሥር ጎርፎ (ከቆዳ የተሰራ ቀሚስ) ከላይ ለጉቢሣ በዓል የተዘጋጀውን "ከሎ" ደርበዋል። በእጅ ሲቁ (ቀጭን በትር) ይዘዋል። አባት (Abbaa jilaa) ደግሞ ከታች ሽርጥ ከላይ ሴቶች እንደለበሱት አይነት ሁለት ከሎ ለብሰዋል፤ በእጃቸው፣ ዳኒሣ በትር እና ሊቾ ይዘዋል። እራሳቸው ላይ ሱሬ ሩፋ ጠምጥመዋል። ሱሬ ሩፋ በራስ ላይ የሚጠመጠም ከተለያየ ቀለም በሽመና የሚሠራ ነው። አባሩ፣ ከበኩር ልጃቸው በተጨማሪ ታናሹንም በዚህ በዓል ላይ በሞጋሣ ሥርዓት ለማሰየም ይዘው ስለቀረቡ ለሁለቱም ልጆች አንድ አይነት አዳዲስ ልብስ አልብሰዋቸዋል።

እንዲህ ባለ ሁኔታ የባህልና የበዓል ልብስ ለብሰው ካቀረቡ በኋላ የበዓል አዘጋጅ እናት (Haddha jilaa) ወ/ሮ ከሹ አባሩ፣ አነስ ያለ ቁርበት ይዞ ከፊት እየመራች ከከብቶች በረት ገባች። ከኋላ ደግሞ ሌሎች ሴቶችና የአባጅላው እናት ተከትለው የለሰለሰ ቁርበት ይዘው በትንሽ ቢላዋ መሰነጣጠቅ ጀመሩ። ይህን ሰነጣጥቀው በክብ ቀደው ያወጡትን በልጁ እናት በወ/ሮ ከሹ አባሩ፣ እጅ ላይ አጠለቁላት። ይህን የወግ ቁስ (Saqaa) ስቃ ይሉታሉ። የታላቅ ወንድ ልጅ እናት መሆኗ የሚገለፅበት ነው። ተተልትለው በተንጠለጠሉት ጫፎች ላይ ደቃና የተለያዩ ድምፅ የሚሠጡ ማንጫዎችም ሰካኩበት። ያንን ተሰንጣጥቆ በእጇ ልክ የተዘጋጀውን ቆዳ አጥልቃ አስቀድሞ ይዞ በቀረበችው ቁርበት ላይ፣ ከበረት አዛባ በቀኝ በኩል ያለውን አንስታ በበረቱ መውጫ በቀኝ በኩል በረቱ ውስጥ እንደ መከመር ሞለል አድርጋ ተወች። ከበረቱ በግራ በኩል ባለው አካባቢም እንዲሁ አነሳስታ ከበረቱ ውጭ የከብት በረት ምልክት ነው ከሚባለው በቱሜ እንጨት በኋላ ሞለል አድርጋ እንደመከመር አደረገች። ከሁሉ ሥራ በፊት አዛባ ማንሳቱ አካባቢ ማፅዳት መቅደሙን ለማመልከት ነው። ከብቶች ከበረት ሲወጡ እንዳይረጋግጡ ቀድሞ ማንሳት ስለሚያስፈልግ ነው። ከዚህ በኋላ ወደ ቤት ተመልሰው "ቡነቀላ" አዘጋጅተው፣ ተመረቁ። ቡነቀላ ቀጥታ ትርጉሙ ቡና እርድ ማለት ነው። አሠራሩ፣ ቡና ድፍኑ ጫፍ ጫፍ ተቆርጦ በማሰሮ ወይም ብረት ድስት ውስጥ ተጨምሮ በተነጠረ ቅቤ እስከሚንጣጣ ድረስ ይጠበሳል። ትኩስ ወተት ተጨምሮበት ለምርቃት ይቀርባል። ይህ ነው ቡነቀላ ማለት። በባህሉ ከፍተኛ ክብር የሚሰጠው የሥርዓት መከወኛ ነው።

በዚህ የስያሜ በዓል ላይ ቡነቀላውን ያዘጋጁት የአባሩ ባለቤት የቅርብ ዘመድ የሆኑ ወ/ሮ ሲሆኑ ምረቃውን የሰጡት በሀዩ ደረጃ ያሉ ሽማግሌ ናቸው። ምረቃው በጣም ረዥም ነው።

Bobba'an nagayaa	የሚሰማራ ሰላም
Bobbaan nagayaa	ስምራት ሰላም
Oolmaan nagayaa	ውሎ ሰላም
Galchuun nagayaa	መመለስ ሰላም

እያለ የዕለቱን እንቅስቃሴ ከመመረቅ ጀምሮ፣ ህዝቡን፣ ሥርዓቱን፣ አካባቢው ሰላም እንዲሆን የሚመኝ ሀሳብ እያቀረቡ ጉዳዩ እየሰፋ ይሄዳል። ቡነቀላው ተመርቆ ከቀረበ በኋላ ሁሉም ቀምሰው፣ የልጁ እናት መጥረቢያ ይዞ ሌሎች ሴቶችን እየመራች "ሀንደራካ" (Handaraaka)

የተባለ እንጨት ቆረጣ ሐዱ። እንጨቱን መጀመሪያ እራሷ ቆርጣ፤ ለሴቶች ቅርንጫፎቿን ከፋፍላ እርሷ እየመራች፤ ወደህ እንጨት ተቆርጦ የተቀመጠበት ቦታ ላይ አሳረፉ። ይህ ሀንዳራካ የተባለ እንጨት ከወደህ ቀጥሎ የሚቆረጥ ለበዓሉ አዳራሽ (ገልማ) መሥሪያ እንደ መሠረት መጣያ የሚወስድ ነው።²¹ ሴቶቹ ሀንዳራካውን ቆርጠው አምጥተው ካስቀመጡ በኋላ ካርሌ (kaarlee) የሚባል ዘፈን ዘፈኑ። ቁጥራቸው አነስተኛ ስለነበር አልደመቀላቸውም። ለትንሽ ደቂቃ ወጉን አድርሰው አቆሙ። የዘፈኑ ይዘት ባለጉዳዮቹን በተለይ አባትየውን የሚያሞግስ ነበር። ፡ በዚህ የእንጨት ቆረጣ ዕለት ከሰባት ሰዓት በኋላ ጀምሮ ብዙ ሰዎች ከየአቅጣጫው፤ ወጣት፤ አዋቂ ሳይቀር ለገልማ ሥራ የሚውል እንጨት ቆርጠው ወደበዓሉ ቦታ ሲያጓጉዙ ዋሉ። ወንዶች፤ ትላልቅ ለቋሚ የሚሆን እንጨት፤ ሴቶች ደግሞ ቀጫጭን ለማገርና ለሣጋ የሚሆነውንና በገልማው ግድግዳና ጣራ እንዲለብስ የሚደረገውን ሣር ቆርጠው፤ አጭደው አመጡ። እዚህ ላይ በቦርናዎች ዘንድ ለበዓል ሆነ መደበኛ ቤት ለመስራት የሚውለው እንጨት እንደ ተገኘ አይቆረጥም። ሊቀጥል የሚችል ቅርንጫፍ ታይቶ ይቆረጣል እንጂ ግንዱ አይነካም።

ለገልማው መሥሪያ የተቆረጠውም እንጨት፤ ሣሩም እንደ ወደህውና ሀንዳራካው ከበረቱ ደጃፍ ተከምሮ አደረ። ይህ ዓይነቱ የቤት ሥራ ላይ ትብብር፤ ጉዳዩ በዓል ስለሆነ እንጂ ለወትሮ ቤት ሲሠራ እንጨት ቆርጠው የሚሠሩት ሴቶች ብቻ ናቸው። እንጨትና ሣሩን ሲያጓጉዙ የዋሉትንና በእንግድነት ከሩቅ ተጠርተው የመጡት ሁሉ ወደ ቤት ገብተው እንዲስተናገዱ ተደረገ። በመስተንግዶው መጀመሪያ በበዓሉ ቤት ውስጥ ለተሰበሰቡት እንግዶች፤ አባትየው ወይም የጉዳዩ ባለቤት (Abbaa jilaa) ትንባሆና ለምለም ቅጠል በበዓሉ ላይ ለተገኙ ሁሉ “እነሆ ለምለም” (Hoodhaa! daraaraa) ብሎ ሰጣቸው። እነርሱም፤ “Saawwaafi namaan daraari” በሰው በከብት ለምለም ብለው ተቀበሉ። ይህ ድርጊት በውስጡ እንኳን ደኅና መጣችሁ፤ ይህን በዓል መርቁልኝ የሚል መልዕክት ይዟል። የታዳሚዎቹም ምላሽ መሰረታዊ የሆነ ምርቃት ነው። ሀብትና ልጅ አብሮ ይስጥህ ማለት ነው። በመቀጠል ወተትና ውሃ ተቀላቅሎ ለጥም ተሰጣቸው።

በቦርናዎች ዘንድ ውሃ ባዶውን መጠጣት እጦት፤ ድርቅ አመልካች ነው። ውሃ ወተቱ ላይ የሚቀላቀለው ጥም እንዲቆርጥ ነው። ከሥጋና ከበቆሎ የተዘጋጀ ንፍሮ የመሰለ ምግብ በትላልቅ ጎድጓዳ ፕላስቲክ ሳህን በቡድን በቡድን ቀርቦላቸው በሉ። በነቀላም ተዘጋጅቶ ተከፋፈለ። እስከ በዓሉ ማጠናቀቂያ ቀን ለመቆየት ብለው ከመጡት የሩቅ አካባቢ እንግዶች በቀር ሌሎቹ የዕለቱን ሥራ በዚሁ አጠናቀው ወደየቤታቸው ተመለሱ። የበዓሉ ባለቤቶች እናትና አባት ሳይቋረጥ የሚመጡትን እንግዶች እየተቀበሉ፤ ይዘው የሚያመጡትን ጉማተ (ስጦታ) እየተረከቡ ሲያስተናግዱ ዋሉ። ለሚያድሩትም አስፈላጊው መስተንግዶ እንዲደረግ ላስቀመጡዋቸው አስተናጋጆች እየነገሩ፤ ሰው በተገቢው መንገድ ሲስተናገድ አመሸ። ለምግብ ፍየልና በሬ ታርዶ ተዘጋጅ፤ ወተት፤ጠጅና አረቄም በመጠጥነት ቀረቡ። በነቀላ የማያቋርጥ የመስተንግዶው አካል ነበር። በቦርና ቡና በቡነቀላ እንጂ፤ ተቆልቶ፤ ተወቅጦ ተፈልቶ አይቀርብም።²²

²¹ ጃተኒ ዲዳ፤ ቃለ መጠይቅ ፡ ሰኔ 14 ቀን 1999 ዓ.ም.።
²² ኑራ ጉዩ፤ ቃለ መጠይቅ፡ ሰኔ 14 ቀን 1999 ዓ.ም.።

ቀጥለን የምናየው “የየባ” (Yayyabaa) በበዓሉ ሁለተኛው ቀን የሚከናወኑትን ይሆናል። በዚህ ዕለት ከሚሠሩ ሥራዎች መሀከል ትልቁ፣ የህፃኑ ስም የሚሰየምበትን የበዓል ዳስ “ገልማ” (Galma) መሥራት መጀመር ነው። የስም ስያሜው በዓል የእልማን ኮርማ ከሆነ የገልማው ስራ ይጀመራል እንጂ በዕለቱ አይጠናቀቅም። ማጠናቀቅ ቢቻልም እንዲያደር ይደረጋል። ይህ ሁሉ በዓሉ ትልቅ በዓል ስለሆነ ለበዓሉ ለሚሠራው ገልማም ክብደት ለመስጠት ነው።²³ በዚህ በሁለተኛው ቀንም እንደ እንጨት ቆረጣው ዕለት ከጠዋቱ አንድ ሰዓት አካባቢ፣ ከብቶች ከበረት ሳይወጡ፣ የልጅ እናት፣ በውጉ ለብሳ ከታች ጎርፎ፣ከላይ ከሎ፣በእጅ ሲንቁ ይዛ፣ሰቃ በቀኝ እጅ አጥልቃ፣ አነስተኛ ቁርበት ይዛ ከኋላዋ ጥቂት ሴቶች እየተከተሉ ከበረቱ ገባች። በበረቱ ውስጥ በቀኝ በኩል ያለውን አዛባ በቁርበቱ ላይ አንስታ በቀኝ ከበረቱ መውጫ የመጀመሪያ ዕለት ሞላል አድርጋ በመጀመሪያው ቀን ከከመረችው ላይ ጨመረች። በግራ በኩል ያለውንም እንደዚህ አነሳስታ ከበረቱ ውጭ ከተቀመጠው በቱሜ ጋ ከተከመረው ላይ ጨመረች።

ከበረቱ ከተመለሰች በኋላ፣ ለገልማው እንደመሠረት መጣል የሚቆጠረውን የሆንዳራካ እንጨት በገልማው መሥሪያ ቦታ ላይ ከአማቷ ጋር አኖሩ። አቀማመጡም ከገልማው በር ትይዩ “ቦሮ” ላይ ነው። ቀጥሎ የተከወነው የገልማውን ሥራ ማስጀመር ነው። የጉቢሣ ሥነሥርዓት የሚፈጸምበትን ገልማ ሥራ የእንጨት መትከያ ጉድጓድ ቆፍሮ ያስጀመረው “ቀደዱ” ተብሎ የተመረጠው ሰው ነው። ከቀደዱ በፊት ማንም መጀመር ወይም ማስጀመር አይችልም። ቀደዱ መሪ ማለት ነው። ከገዳ ሥርዓቱ ተሳተፊ ሆዩዎች (ምሁራን/አወቂዎች) የሚመረጥ ነው። የበዓሉ ባለቤት (Abbaa jilaa) ምሳሩን መሰንዘር የሚችለው ከቀደዱ ቀጥሎ ነው። ለዚህም ነው አባሩፋ ቀደዱው መሬቱን ቆፍሮ እንጨቱን ተክሎ ለማጥበቅ ከላይ ሲመታ ያዙለት እንጂ ቀድመው ምንም አላደረጉም።

ቀደዱው ይህን የገልማውን ሥራ ሲጀምር “mucaan siif haa bulu, haaguddatu” ማለትም “ልጅህ ይደግልህ፣ ዕድሜው ይርዘምልህ” ብሎ የመሥሪያ እንጨቱን ልክ “ሆንዳራካው” እንጨት የተቀመጠበት ላይ ነው የተከለው። አባትየውም ከዚያ ቀጥሎ ሌላ ቋሚ እንጨት ተከለ። ከዚያ በኋላ ሌሎች የበዓሉ ተሳታፊ ወንዶች ዙሪያውን ቋሚ በማቆም የገልማውን ሥራ ማገዝ ጀመሩ። በባህሉ ቤት መሥራት የሴቶች ድርሻ ስለሆነ ከቋሚ ተክላና ዋና ማገር በኋላ ሙሉ በሙሉ ተረክበው መሥራት ጀመሩ። እናትየዋና አያቱ በጓሮ የበሩ ትይዩ ሆንዳራካ እንጨት ከተቀመጠበት ቦታ ጀምረው ሳጋ መጠቅጠቅ ጀመሩ፣ ሌሎችም ተከተሉዋቸው። ወንዶች ማሰሪያ ልጥ እያቀበሉዋቸው፣ ሴቶቹ በዋናነት ገልማውን ሠሩ። በዚህን ጊዜ ሴቶቹ ካርሌ ማዜም (kaarilee dhaahatu) ጀመሩ። ካርሌ የዜማ ስም ነው። ሴቶች ሁልጊዜ ቤት ሲሠሩ የተለያዩ የካርሌ ዜማ ያዜማሉ። በገልማው ሥራ ላይ ሲያዜሙት የነበረው፡-

Abbaa jilaa taatee, harka lichoon daaxxee   ባለጉዳይ ሆነህ እጅህ በሊሾ ደመቀ
Abbaa biyyaa taatee dubbiiin sibaabaaddee   ባላገር ሆነህ ጉዳይ ሁሉ አንተን አለ
የሚል ነው።

²³ ካሉ ጂሎ፣ ቃለ መጠይቅ ሰኔ 12 ቀን 1999 ዓ.ም.።

የነዚህ ስንኞች ይዘት ማሞገስ ነው። ለገልጫው ሥራ ተቆርጦ የመጣው እንጨት በሙሉ ተሠርቶበት ሲያልቅ፣ በገልጫ ሥራ ዋዜማ እለት መጀመሪያ ተቆርጠው የመጡት ሁለቱ የወደህ እንጨት እዚያው ቀሩ። በዓሉ በሚያበቃበት ሦስተኛው ቀን ወደ ገልጫው ይገባሉ ተባለ። በዚህ በሁለተኛው ቀን የበዓሉ ባለቤቶች (Warra jilaa) ከብት አርደው ወተት በብዛት ተዘጋጅቶ የበዓሉ ተሳታፊዎች ሁሉ ተጋበዙ። ከግብግብው በተጨማሪ ሴቶቹን ፀጉራቸውን ቅቤ ቀቡዋቸው። : ቅቤ የመቀባቱ ድርጊት ላደረጉት አስተዋፅኦ ምስጋና የማቅረቢያ አንዱ መንገድ ስለሆነ ነው።²⁴ በዚህ ገልጫው መሠራት በጀመረበት ዕለት ከሰዓት በኋላ ኩቹ (Kuchuu) የተባሉ ወጣቶች (በአንድ የእድሜ ክልል ያሉ) ትልቅ ወፍራም እንጨት ቆርጠው አምጥተው በማገዳም አዳራሹን ለሁለት ከፍሉት። ይህ ሂደት አዳራሹን መክፈል ወይም ክፍል መለየት “Gulantaa baasuu” ይባላል። ይህም የተደረገው ለስም ስያሜው ቦታ ለማመቻቸት ሲሆን እንግዳ በውስጡ እንዲስተናገድ ወንበር ገብቶ፣ የምድጃ ቦታ ተዘጋጅቶ እሳት መንደድ በዚህ እለት ጀመረ።

ሦስተኛው የበዓሉ ቀን (“jila guddaa/Galma afaan goodan”) የስያሜው በዓል ማጠናቀቂያ ቀን ይሆናል። ገልመ አፋን ጎደን የሚለው የኦሮምኛ ቃል በቦረናዎች ገልጫው በር የሚበጅለት ዕለት ወይም ትልቁ የበዓል ዕለት፣ የስም ስያሜው ሥርዓት የሚፈፀምበት ቀን ተብሎም ይታወቃል። በዚህ በሦስተኛው ቀን ጠዋት ከብቶች ከበረት ሳይወጡ እናትየው ለበዓሉ በሚያስፈልገው አለባበስ፣ አዛባ ካነሳች በኋላ፣ የዕለቱ ሥራ ከንዋኔ ተጀመረ። እስከ አሥር ሠዓት ድረስ የገልጫው አንዳንድ ሥራዎች ተሠርተው ተጠናቀቁ። ባለጉዳዩቹ ከየአቅጣጫው የሚገርፉትን እንግዶች እየተቀበሉ፣ ሰላምታ እየሰጡ ወደ ገልጫው ይመሩዋቸዋል። የበዓሉ የመጨረሻ ቀን በመሆኑም የተጠሩት ሁሉ በዚህኛው ቀን ተሟልተው የተገኙ ይመስላል። የመጡት ሁሉ ጉማተ (ስጦታ) ይሰጣሉ። የሚያመጡት ስጦታ የተለያየ ነው። ከባለ ጉዳዩ ጋር ባለው ቅርበት፣ ግንኙነትና ውለታ መሠረት ሳይሆን አይቀርም ከፍና ዝቅ የሚለው፣ ቀንድ ከብት የሰጡም ነበሩ። ይህ ጉማተ ሌላ ስሙ “ሀንዱራ” (Handhuuraa) ነው። ሀንዱራ በህይወት ያሉ እንደ የቀንድ ከብት፣ በግ፣ ፍየል ያሉትን ይይዛል። መረጃ አቀባዮቹ እንደተናገሩት የበዓሉ ባለቤት ለታዳሚዎች የሚያርደው ክብት ባይኖረው እንኳን ለሀንዱራ የመጣው ከብት ታርዶ መስተንግዶው ሞቅ ያለ ይሆናል። የተረፈው ደግሞ የበዓሉ አዘጋጆች ንብረት ሆኖ ምጣኔ ሀብታቸውን ያደራጁበታል።

አመሻሽ ላይ ከኩሬ ውሃ (Bishaa Haaroo) በግመል ተጭኖ መጥቶ፣ አባትየው ፀጉሩን ከኩሬ በመጣው ውሃ እየተነከረ ተላጩ። መላጩ ከነበረበት ደረጃ መሻገሩን ማሳያ ነው። ይኸውም በኩር ወንድ ልጅ ስም ማሰየም ነው። ይህ ደግሞ በባህሉ ትልቅ ደረጃ ነው። ለማህበረሰቡ አንድ አባል ማበርከት ነው። የላጩትም ባለቤቱ ናት። ጉዳዩ የጋራ ስለሆነ ነው ሚስቱ የምትላጩት። ሲላጭ ፀጉሩ ሙሉ በሙሉ ሙልጭ ተደርጎ አልነበርም። በጣም አነስተኛ የሆነ ፀጉር አናቱ ላይ እንዲቀር ተደረገ። ይህ ሳይላጭ የቀረው ፀጉር ጉቱ (Guutuu) በመባል ይታወቃል። ጉቱ ማለት ሙሉ ማለት ነው። ቁንጮ የሚለውንም ይተካል ጉቱ ማስቀረት ወንድ

²⁴ ከሹ አባ ፋፋ /ሃደ ጅላ/፣ ቃለ መጠይቅ፣ ሰኔ 14 ቀን 1999 ዓ.ም.።

የብኩር ልጅ አባትነት ምልክት ነው። ይህ ጉቱ፣ ሰውየው የገዳ ሥርዓት ደረጃዎችን አልፎ ጡረታ ክልል እስከሚገባ ጊዜ ድረስ ከሌላው ፀጉሩ ረዘም ብሎ በመታየት ይቆያል። የገዳ ሥርዓት ደረጃዎችን ሲጨርስ ልክ እንደ ጉቢህ፣ በዓል ተዘጋጅቶለት ገደሞጂ ተብሎ ፀጉሩን ሙሉ በሙሉ ተላጭቶ ጡረታ ዕድሜ ውስጥ ይገባል። ፀጉር መላጩት ከአንድ ደረጃ ወደ ተከታዩ መሸጋገርን ያመለክታልና²⁵

ቦርቦር ቡሌ እንደገለጹት፡- “ጉቱ” ሁለት መልክ አለው። አንዱ የጀግንነት ሌላው የታላቅ ወንድ ልጅ አባት መግለጫ ነው። ሁለቱ ተለያይተው የሚታወቁበት ገፅታም አላቸው። የጀግንነቱ አመልካች ጉቱው ላይ ቀይ ክር ይታሰራል። የታላቅ ወንድ ልጅ አባት መሆኑን ለመግለፅ የቀረው ጉቱ ደግሞ ከመደበኛው ፀጉር ረዘም ከመታየት ውጭ የሚታወቅበት ልዩ ምልክት የለውም። አንድ አባት ጉቱ ሊኖረው የሚችለው ለታላቅ ወንድ ልጅ የጉቢህ በዓል አክብሮ ፀጉሩን ተላጭቶ አስቀርቶት ሲገኝ ብቻ ነው። በዚህ በአመሻሽ ሰዓት ከብቶች ወደ በረት ገብተው ከታለቡ በኋላ ስም የሚሰየምለት ልጅ በገልግው በር ላይ ተቀምጦ አባትየው ፀጉሩን ላጩው። ሲላጩው የታለበው ትኩስ ወተትና ከኩሬ የመጣው ውሃ ተቀላቅሎ ፀጉሩን በማራስ ነው። ሁለተኛውንም ልጅ በተመሳሳይ ሁኔታ ላጩው። አለጫጩቱ ሙልጭ (ፅድት) ተደርጎ አይደለም። ወዲያ ወዲህ በማስመር ዓይነት ነው። ቦርቦር ቡሌና ካሉ ጂሎ እንደገለጹልኝ መስመር መስመር አድርጎ መላጩት የጉቢህ በዓል ባለቤትነቱን ለማመልከትና ከአባትየው አለጫጩትም እንዲለይ ነው። የመላጩት ድርጊቱ የደረጃ ለውጡን ለመግለፅ ነው። ስም ያልነበረው ልጅ ስም ሊወጣለት ነው፤ ከዚያ በኋላ ወደ ማህበረሰቡ ተቀላቀለ ማለት ነው። ሙልጭ አለመድረጉ ደግሞ የስም ስያሜ ሥርዓቱ የሚያዘውና ከሌላው አለጫጩት የሚለይበት ነው። የተላጩው ፀጉሩም አልተጣለም፤ ጮጮ በሚመስል ከእንጨት በተዘጋጀ ዕቃ ተቀመጠ።

ሲወለድ ከታተበው እምብርቱ ሲደርቅ የሚወድቀው ክፍልም ተቀምጦ ለዚህ በዓል ቀርቧል። ይህ እትብትና የተላጩው ፀጉር በቦርና በአጠቃላይ በኦሮሞ በደረጃ ለውጥ ጊዜ አንዱ የስጦታ ማስገኛ ዘዴ ነው። ለምሳሌ በሸዋ ኦሮሞ አንዲት ሴት ሳትዳር በፊት ሳዳላ /ቀሬ/ እየተላጩች፣ ዳርና ዳሩን ሹሩባ እየተሰራች ትቆያለች። ከተዳረች በኋላ ግን በበሷ ቤት ዝግጅት ተደርጎ ከሳዳላዋ አካባቢ ፀጉር ተቆርጦ /ተላጭቶ/ በላም ጀርባ ላይ ይደረግና ያቺ ላም ትስጣታለች። ይህ ሥርዓት ቀሬ ቡሱ /ቀሬ ዱቹ/ ይባላል። በአማርኛ ሳዳላ ማስደራን ማለት ነው። ከእምብርት ላይ የሚወደቀው እትብትም እንዲሁ የባለቤትነት መግለጫ ስለሆነ አይጣልም ስጦታ መጠየቂያ ወይም መስጫ ነው። እንደመድኃኒት የሚቆጠርበት አካባቢም አለ። ለሆድ ቁርጠት መከላከያ በአንገት ይታሰራል።²⁶ የአባሩፋ ልጆች ከተላጩ በኋላ በእጃቸውና በአንገታቸው ላይ ከነሀስ መስል ብረት የተዘጋጁ ጌጣጌጦች ተደረጉላቸው። ከፀጉር መላጩቱ ቀጥሎ ምሽቱን ከሚከውኑ የዕለቱ ስራዎች የመጀመሪያው ቶርቦን ጅላዎቹ “ቆቲ” (Qotii) ለመቀረጥ ወደ ደን መጓዝ ነው። ቆቲን ቦርናዎች የበዓል እንጨት ይሉታል። ቆቲ የእንጨት የወጣ ስሙ ሲሆን በእንጨትነቱ ሚኤህ (Mi'eessaa) የሚል ስም አለው።

²⁵ ካሉ ጂሎ፣ ታለ መጠይቅ ሰኔ 12 ቀን 1999 ዓ.ም.።
²⁶ አለማየሁ ኃይሌ፣ ታለ መጠይቅ፣ ስልክ፣ ታህሣሥ 3 ቀን 2000 ዓ.ም.

በመረሃ ግብሩ መሠረት ቶርቦን ጅላዎቹ ቆቲ ለመቁረጥ ጫካ ገቡ፣ የቆቲ እንጨት በጫካው በብዛት ነበር። ሆኖም መጀመሪያ ላይ ያዩትን ቆቲ አልቆረጡም። ደራራ የተባለ (ወተት) በስሩ አፍሰሰው አለፉ። ይህ ድርጊት ወዮምሱ (Wayyoomsuu) ይባላል። ማክበር ማለት ነው። ይህ የሚደረገው እንጨቱን እንዳይቆይ መቁረጡ ማስደንገጥ ስለሚሆን ለማክበር ነው።²⁷ ከዚያ በኋላ የሚገኘውን ቆቲ መጀመሪያ ሰንዘር የቆረጠው ቀደዱ ተብሎ የመሪነት ቦታ የተሰጠው ሰው ነው። ፊሎቹ እርሱን አገዙት። ቆቲን የመቁረጥ ሂደት፣ ተከታዩ ክዋኔ ስም የማውጣት ስነ-ምግባር መሆኑን ይጠቁማል። በጉቢሣ የስም ስያሜ ሥርዓት ቆቲ ሳይቆረጥ ስም ማውጣት አይቻልም። በማስከተል ቆቲውን ቆርጠው በአባጅላው መሪነት እያዘሙ ተመለሱ። ዜማዎቹ ቅደም ተከተላቸውን ጠብቀው መቅረብ የሚገባቸው ናቸው። ቆቲውን ተሸክመው አዳራሹ በር እስከሚደርሱ ድረስ ሁለት ዜማዎች ብቻ አቀረቡ። የመጀመሪያው ኢያንገሎ ቲያ ኤጊ (Iyyaan galoo tiyya eegi) የሚለው ነው።

Iyyaan galoo tiyya eega	ተጫዎቹን እጠብቃለሁ
Haagaloo qabatee	ሃገሎ በአንገቱ አንጠልጥሎ
Simphirree gaadatee	ወፍ በወንጭፍ ይመታል
Taphaa bakkaafatee	ተጫወተ እየተንገዳገደ
Caara yaabbii tika eega	ጥጃ እየጠበቀ (እየተንጫጩ ጥጃ ይጠብቃሉ)
Diidaa Baaraa qotee	ከሜዳው "ባራ" ቆፍሮ /ባራ የሚበላ ሥር/
Baree quandhii kuttee	ወፍሮ ከእጁ ላይ እስር ስረሰረው

በዚህ ግጥም ውስጥ ህፃናት ደጃፍ ላይ መዳህ ከጀመሩበት አንስቶ ከብቶች አግደው ለቤተሰቦቻቸው አገልግሎት የሚሰጡበት ድረስ የሚያሳዩትን ባህሪና አካላዊ እንቅስቃሴ ያስጨብጣል። ከግጥሙ አንዳንድ ስንኝ ወስዶ መተንተኑ አስፈላጊ ነው። እያንዳንዱ ስንኝ የየራሱ ፍቺ አለውና። ለምሳሌ "Haagaloo qabatee" - የሚለውን ስንኝ ብንመለከት Haagaloo - ቃጭል መሰል ድምጽ የሚሰጥ ቁስ ነው። በቦረና በገጠሩ ክፍል ቁጥቋጦ በበዛበት ልጆች ከቤት ወጥተው ሲጫወቱ ሳያውቁ ርቀው እንዳይሄዱና እንዳይጠፉ ዳካቸውን ለመያዝ /ለመከተል/ አንገታቸው ላይ "ሀገሉ ይታሰርላቸዋል። ወዲያና ወዲህ ሮጠው ሲጫወቱ ድምፁ ያሉበትን የሚጠቁም ስለሆነ ስለመኖራቸውና ችግር ያልደረሰባቸው መሆኑን የሚከታተሉበት ቁስና ዘዴ ነው። "Simphirree gaadatee" የሚለው ስንኝም የራሱ መልእክት/ትርጉም አለው። ልጁ አድጎ በሀገሎ ድምፅ ክትትል ከሚደረግለት ጥበቃ ደረጃ ሲያልፍ በአካባቢው ያሉትን እንሰሳት ይከተላል። የመጀመሪያዋ ወፍ ትሆናለች። ወፏን ቀርቦ ለመያዝ በክር ወይም በልጥ ወንጭፍ አዘጋጅቶ መትቶ ለመጣል የሚያደርገውን ጥረት ማሳያ ነው። ግጥሞቹ አነዚህን መሰል የልጆችን ከእለት እለት እንቅስቃሴና ከቤተሰባቸው ጋር የሚኖራቸውን ግንኙነት የሚያሳዩ ናቸው።

²⁷ ጃተኒ ዲዳ፣ ቃለ መጠይቅ፣ ሰኔ 15 ቀን 1999 ዓ.ም.።

ቶርበን ጅላዎቹ ወደ በዓሉ መከወኛ መንደር ሲዳረሱ ያዘሙት በሁለተኛ ደረጃ ያለውን ቡልቱም ቡሌ (Bultumoo bulee) የሚባለውን ነው። ይህንንም ዜማ መሪ ሆኖ የጀመረው አባትየው ነው ሌሎቹ እየተቀበሉት አስተጋቡ። ከዚህ ባሻገር፣ በቦርና የአንድ ሰው መታደል የሚለካው ልጅ ወልዶ ስም ለመሰየም መድረስ ስለሆነ አባትየው ይህን ዜማ ሲያሰማ “እኔ ለዚህ ዕድል በቅቻለሁ፣ እድለኛ ነኝ በፈጣሪ (አምላክ) የተሰፋ ስፍራ አድሬአለሁ” እንደሚለት ነው።²⁸ ዜማዎቹን እያደመቁ ቆቲውን ተሸክመው ከበዓሉ በር ላይ ደረሱ። ቀጥሎም ቆቲውን በበረቱ መግቢያ ግራና ቀኝ፣ በገልማው በግራና ቀኝ፣ ከገልማው ጎን ካለው ቤት ደጃፍ፣ ገልማው ውስጥ ገብተው አለፍ አለፍ ብለው ወደ ጓዳ መግቢያ፣ ምሰሶ አካባቢ ቆፍረው ተከሉ። ጃተኔ ዲዳ አንዳሉት የቆቲው ቅጠል ጠውልጎ እስከ ሚረግፍ የልጁ ወላጆች ከገልማው ወደ ሌላ አካባቢና ቤት አይሄዱም (አይዛወሩም)። ከዚህ ክዋኔ በኋላ ቶርበን ጅላዎቹ ከልጁ ወላጆች፣ አያቶች ጋር በገልማው ውስጥ በተዘጋጀው የአሳት ማንደጃ ቦታ ላይ ስም ለማውጣት ተዘጋጁ። አቀማመጣቸው ሥርዓት አለው። አባትየው ልጁን አቅፎ በስተቀኝ ተቀመጠ። እናትየው ከእርሱ ለጠቀች፣ አያትየው በስተግራ በኩል ተቀመጠ። ወንድ አያት የሉም።

ቀጥሎ አባት ለልጁ እንዲወጣለት የመረጡትን ስም፣ ከራሳቸው ስም ጋር በማጣመር አቀረቡ። አብ አባሩፋ ጃተኔ ለልጃቸው የአያት ስም ለመሰየም ስለወሰኑ “ጃተኔ አባሩፋ በሉ” ሲሉ አያቶቹ ቶርበን ጅላዎቹና በገልማው የተገኙ ታዳሚዎች በመንደሩ ተመሳሳይ ስም ያላቸውን፣ እናት አባታቸው በህይወት ያሉትን ሦስት ልጆች ስም አስታትለው ሦስት ጊዜ ጠሩ። የልጁ ስም እስከ አያቱ ድረስ ሲጠራ ጃተኔ አባሩፋ ጃተኔ ሆነ። አስከትለውም“ Abbiyyeefi haadhakee bulfadhu, loon guddoo bobbaasii, jabbiyyoo guddoo tissi” አሉ። “እናት አባትህን ያቆይልህ፣ ብዙ ከብቶች አሠማራ፣ ብዙ ጥጆች አግድ”ማለት ነው። በዚህ ለልጁ የተመረጠለት ስም ፀደቀ። የአባሩፋ ታናሽ ልጅም በዚህ በበኩሩ ልጅ ስም ስያሜ በዓል ላይ ለመሰየም ተዘጋጅቶ ስለነበር፣ በተመሳሳይ ክዋኔ ተሰየመ። እርሱንም አባትየው ታቅፎ“ አብዱብ አባሩፋ በሉ” ቶርበን ጅላዎቹና በገልማው ውስጥ ያሉትም ተመሳሳይ ስም ያላቸውን የሚያውቁ ደግመው ጠርተው፣ እንደ በኩሩ፣ “Abbiyyeefi haadhakee bulfadhu, loon guddoo bobbaasii, jabbiyyoo guddoo tissi” አሉ። የርሱም ስም ፀደቀለት። አብዱብ አባሩፋ ጃተኔ ሆነ። አባትየው ካሰየመ በኋላ እናትየውም በኩሩንም ታናሽየውንም በተመሳሳይ ሁኔታ ታቅፋ ያጩላቸውን ስም እየጠራች አሰየመች።

የሁለቱም ስም በአባትና እናት አቅራቢነት፣ በቶርበን ጅላዎቹ እና ታዳሚዎች አስተጋቢነት ፀደቀ። በቦርና የየትኛውም ልጅ (ታላቅ፣ ታናሽ፣ ሴት) ስም ሲሰየም መነሻ የሚያደርጉት ቤተሰቡ የነበረበትን ሁኔታ፣ ልጁ (ልጅቱ) የተወለደበት/የተወለደችበት ቦታ፣ ጊዜና ወቅት ነው። የጎሳ፣ የበዓላት መከበሪያ ቦታዎችና የታወቁ ሰዎች (አባገዳዎች) ስምንም ለልጆቻቸው ይሰይማሉ። ለምሳሌ ልጁ የተወለደበትን ጊዜ /ወቅት ያደረገ ስም፡-

²⁸ ስለሞን ጎዳና ፣ ቃለ መጠይቅ፣ ሰኔ 22 ቀን 1999ዓ.ም.።

Boruu	ጠዋት የተወለደ
Galgaloo	ማታ የተወለደ
Guyyoo	ቀን የተወለደ
Wariyoo	ምሽት የተወለደ

ልጅ ሲወለድ ባለው ሁኔታ ተመስርተውም ስም ይሰይማሉ። ለምሳሌ፡-

Godana	አካባቢ ለቀው ሲሄዱ
Bonayaa	ደረቅ ወቅት

የገዳ ሥርዓት መከወኛ ቦታዎች የበኩር ልጅ ስም ሆነው ይመረጣሉ። ለምሳሌ፡-

Liiban (ሊበን)	Nuuraa (ኑራ)
Areeroo (አሬሮ)	Doyyoo (ዶዮ) እና
Gayyoo (ጋዮ)	የመሳሰሉት ይገኛሉ።

ስያሜው ቀጥሎ “ቡነ ደሃ” የተባለ ሥነስርዓት ነበር የተከናወነው። እንደተመለከትኩት አስራ አራት ፍሬ ቡና ተቆጥሮ ዙሪያውን ከበው ለስም ስያሜ በተቀመጡበት በረመጥ (ፍም) በተሞላ ምድጃ ውስጥ ጨመሩት። ቡናውን ቆጥረው የጨመሩት ከቤተሰብ አንዲት ሴትዮ ናቸው። ሲንጣጣ አወጥተው፣ ታልቦ በቀረበ ትኩስ ወተት ውስጥ ጨመሩት። ከዚያ ቶርቦን ጅላዎቹ እየተቀበሉ ወተቱን እየተጎነጩ ሁለት ሁለት ፍሬ ቡና ከውስጡ ወሰደው አኘኩ። ጃተኒ ዲዳ በገለጹት መሰረት ይህ ቡና ደሃ ሥርዓት በሌሎችም በዓላት ላይ ይከናወናል። ሰው ሲሞትም ይደረጋል። የሚጨመረው የቡና ፍሬ ብዛት ግን ይለያያል። ይህ ሥርዓት ሰፊ ፍች አለው። በቦረና ኦሮሞ ቡና ከፈጣሪ የተሰጠ ነው፣ በህዝብ ይመሰላል ተብሎ ይታመናል። ቡና መጀመሪያ በቦረናዎች ዘንድ ጥቅም ላይ ሲውል የመገልገያ ቁሳቁሶች ባለመኖራቸው የቡናን ፍሬ ቆጥረው በእሳት ፍም ውስጥ አብስለው ወተት ውስጥ በመጨመር ይቃመሱ ነበር። ያንን የጥንቱን አጠቃቀምና ተምሳሌትንቱን ለማስታወስ በትላልቅ የሽግግር ክዋኔዎች የጉቢሣ፣ የጋብቻ፣ የሞት ወቅት፣ ቡና ደሃ ብለው ይከውኑታል። ከቡና ደሃ ሥነሥርዓት በኋላ “ሆ! ሃሩሶ” የሚል መግቢያ ዜማ ብለው ቆቲ ቆርጠው ሲመለሱ ካዜሙዋቸው ኢያንገሎና ቡሉቱም ቡሌ ጀምረው ስድስት የሚሆኑ ዜማዎችን አከታትለው አሰሙ። እነዚህ ስድስት ዜማዎች ለጉቢሣ በዓል ብቻ የሚዜሙ መሆናቸውን አራቱም የመረጃ አቀባዮች²⁹ አረጋግጠውልኛል። ቀደም ሲል ቆቲ ቆርጠው ሲመለሱ ካቀረቡዋቸው ከሁለቱ ተከትለው የቀረቡት “ሰገዴ መለዮ” (Sagadde Mallayyoo)፣ “አሸኔ ዶዮ” (Ashanee Dooyyoo)፣ “ኢልሜ ሆዮ” (Ilmee hoo yoo) እና “ሙዳ” (Muudaa)፣ የተሰኙ ናቸው። እነዚህ ተዘመው ሲያበቁ፣ ከቶቦርን ጅላ፣ እናትና አባት እና አያቶች በቀር

²⁹ አብ ቦርቦር ቡሌ፣ አብ ካሉ ጂሎ፣ አብ ጃተኒ ዲዳና አብ ሰለሞን ጎዳና

የተቀሩት ታዳሚዎች ወዲያና ወዲህ ተዘዋውረው የፈለጉትን ዜማ እያዘሙ መጨፈር፣ መደሰት ጀመሩ።

ከሌሊቱ ከስምንት ሰዓት እስከ ዘጠኝ ሰዓት ባለው ጊዜ ኩቹ የሚል ስያሜ ያላቸው ዕድሜያቸው ከ16 ዓመት በላይ የሆኑ ወጣቶች በረት በር ላይ ተሰብስበው በበዓሉ ላይ ለእነርሱ ተብሎ የሚዘጋጀውን ኮቼ (Kochee) የሚባለው የምግብ ዓይነት እንዲቀርብላቸው የምግቡን ማቅረቢያ ባህላዊ ዕቃ “ዲቤ” (Dibbee) ይሰጠን እያሉ በዘፈን መጠየቅ ጀመሩ። እነዚህ ወጣቶች በሁለት ቦታ ተከፍለው ለየብቻ ሲዘፍኑ ስለነበር ቶሎ አልተሰጣቸውም። ገልማ ውስጥ፣ “የተዘጋጀው በአንድ ዕቃ ነው እንዴት እናድርግ? አሁን ለአንዱ በድን ቢሰጥ ይጣሉበታል።” ይባላሉ ነበር። ኩቼዎች፣ ኮቼ ጠይቀው በሥርዓቱ ሲሰጣቸው መርቀው ተከፋፍለው ይበላሉ። በከፍፍሉ ላይ አለመስማማት ቢፈጠር ተኮራርፈው አይለያዩም። በትግል ይዋጣልን ተባብለው፣ ታግለው አሸናፊው ታውቆ በዕርቅ ይለያያሉ³⁰ ወጣቶቹ ለመጣላት ሙከራ አድርገው ነበር። ግን አንዳንድ ሰዎች መሀል ገብተው አስማሙዋቸው። በድን ለይተው መጫወትና መጠየቅ ትተው፣ አንድነት ፈጥረው ቀረቡ ኮቼው ከነዲቤው ተሰጣቸው። ተከፋፍለው በልተው ወደ ጭፈራቸው አመሩ።

በዚህ በሦስተኛው ቀን ሌሊቱን ሙሉ መኝታ ይዞ የተኛ ሰው የለም። ቶርበን ጅላዎችና የልጁ ቤተሰቦችም በገልጫው ውስጥ ነው የቆዩት። በስም ስያሜው ሥነሥርዓት መሠረት እስከ አስራ አንድ ሰዓት ድረስ ለስም ስያሜ ከተቀመጡበት አይነሱም። ህፃናትም ቢያንቀላፉ በዕቅፍ ይቆያሉ እንጂ መኝታ ይዘው አይተኙም። በውስጣቸው መኝ ይነጋልን እያሰቡ፣ በጫወታ በጭፈራ ያሳልፋሉ። የንጋት ኮከብ ታይታ የሜዲቻ ከብት (horii meedhichaa) እርድ ለመፈጸም ጥድፊያ አለ። በመሀል አደናቃፊ መንፈስ እንዳይኖር ይፈራል። የስም ስያሜው በዓል ፍፃሜ ማረጋገጫው እርዱ ነውና³¹ ሊነጋጋ ሲል፣ አስራ አንድ ሰዓት አካባቢ “ሆሪሜዲቻ” (Horii meedhichaa) ለማረድ ዝግጅት ተደረገ። ቶርበን ጅላዎቹ ሊታረድ የተዘጋጀውን ከብት ከበረቱ እንዳለ ለማረጋገጥ ሦስት ጊዜ ተመላልሰው በአባጃላው መሪነት አዩ። ይህ የዕርድ ሥርዓት ከጉቢሣ በዓል ክዋኔዎች የግድ የሆነ ነው። ተመላልሰው አይተው መኖሩን ካረጋገጡ በኋላ ቶርበን ጅላዎቹ፣ ሀዩዎቹ፣ አያቶቹ፣ የቅርብ ቤተሰብ የሆነ ሁሉ የበሬውን ጀርባ በሊቾ፣ በእጅ እየዳሰሱ ተራ በተራ መረቁ። ይህን ድርጊት አሬሪ (Areerii) ይሉታል። ከተመረቀ በኋላ የበሬውን ቀንድ የልጁ አባት ይዞ ሌሎችም አግዘው ከጣሉት በኋላ ቀደዱው በሬውን አረደ።

ከዚህ የከብት እርድ በጣም ተፈላጊውና ባህላዊው ጉዳይ ከሥጋው ይልቅ በቆዳው ላይ ይመሠረታል። በሬው ታርዶ እንደተንጋለለ ከእንብርቱ ዙሪያ ቆዳ ተቀፎ ወጥቶ በአባትየው እጅ ላይ ተጠለቀለት። ከዚያው በእንብርት ዙሪያ ካለው ቆዳ እንደገና ተቀፍፎ ለእናት በአንገቷ ላይ እንድታጠልቅ ተደረገ። ይህ ሜዲቻ ይባላል። የሚታረደው በሬ እራሱ የሜዲቻ ከብት በሚል ስያሜ ነው የሚታወቀው (የሚጠራው)። አብ ጃተኒ ዲዳ እንዳሉት፣ በቦርና ባጠቃላይ በኦሮሞ፣

³⁰ ሀሮ ኤሌማ፣ ቃለ መጠይቅ፣ ሰኔ 15 ቀን 1999 ዓ.ም.።
³¹ ካሉ ጂሎ፣ ቃለ መጠይቅ ሰኔ 12 ቀን 1999 ዓ.ም.።

እምብርት ልዩ ትርጉም አለው። እምብርት መነሻና መድረሻ ነው ተብሎ ስለሚታመንበት ታላቅነት፣ የንብረት ባለቤትነት ይገለፅበታል። ለዚህም ነው የጉቢሣ በዓል ባለቤቶች አባትና እናት የታላቅ ልጃቸው በዓል መሆኑን ለመግለፅ ከእንብርት ዙሪያ ተቀፍፎ የተዘጋጀው ሜዲቻ በእጅና በአንገት ላይ የተጠለቀላቸው።

ቀጥሎ ከበሬው ቁርጭምጭሚት አካባቢ ቆዳ በቀጭን በቀጭኑ ተተልትሎ አባትየው፣ ስም የተሰየመላቸው ታላቅና ታናሽ ልጆች፣ ቶርባን ጅላዎቹ በእጃቸው ላይ አጠለቁ። የቀረው ቆዳ በቀጭጭኑ ተሰንጥቆ በ“ጋዲ” (Gaadii) ስም ገማታ ላመጡ እንግዶች ተከፋፈሉ። ጋዲ ላም ሲትታሉብ የኋላ እግሮቿ አንድላይ የሚታሰርበት ቁስ ነው። የከብት አርቢነት ምልክት ነው። የታረደው ከብት ሥጋም ተከፋፍሎ ገማተ ባመጡ ሰዎች ዕቃ ውስጥ ተከቶ ሲሄዱ እንዲወስዱ ተዘጋጀ። ይህ ገማተ የመጣበት ዕቃ ባዶ እንዳይመለስ ተብሎ የሚሰጥበት ሁኔታ “ገማ” ተብሎ ይታወቃል። አብ ስለሞን ጎዳና እንዳሉት፣ ጎማተ በመጣበት ዕቃ ከትቶ መመለስ መረዳዳት፣ መተጋገዝ ሲያስፈልግ አብረን ነን ማለት ነው። ብድር መላሽ ያድርገኝ አይነት መልዕክት አለው። ፡ የሥጋው አከፋፈል ሲጀመር፣ የበሬውን ቀኝ እጅ ለ “ዋታ”፣ አንድ ታፋ ለ “ቴምቱ” በገልግው በር በኩል ጣራው ላይ እንዲቀመጥ ከተደረገ በኋላ ነው የተረፈው በየዕቃው የተከተተው። ዋታ የቦረና አርሞ አባላት የሆኑና በአዳኝነት የሚታወቁ ናቸው። Tumtuu (ቀጥቃጭ) የተለያዩ ከብረታ ብረት የሚሠሩ ጌጣጌጥ የሚያዘጋጁ ባለሙያዎች ናቸው። ይህ የሜዲቻ በሬ ስጋ የሚሰጣቸው፣ ዋታ የልጅ ፀጉር የሚከተትበት እንደ ጮጮ የመሰለ እንጨት ስለሚያዘጋጁ፣ ቴምቱ በልጁ እጅና አንገት ላይ የሚደረግ እንደ ካቴና የሚታይ የእጅና የአንገት ጌጥ ስለሚያዘጋጁና የስም ስያሜው በዓል ተሳታፊ ስለሆኑ ነው³²

ከነጋ በኋላ ጠዋት ላይ፣ ቀደም ሲል ደርቆ ሲወድቅ ያስቀመጡትን የተሰየሚዎቹን ልጆች እትብትና የተላጩ ፀጉራቸውን አንድነት በጮጮ ውስጥ አድርገው ውሃና ወተት ጨምረውበት አቀረቡ። ሁለት ላሞች ከነጥጆቻቸው ተነድተው መጥተው፣ የልጆቹ ፀጉርና እትብት የተቀላቀለበት ወተትና ውሃ በላሞቹና ጥጃዎቹ ጀርባ ላይ ፈሰስ ተደረገ። አብ ጃተኒ ዲዳ እንደተናገሩት የዚህ ድርጊት ሂደት “ሀንዱራ” (Handhuuraa) ይባላል። ከብቶቹም ሀንዱራ ተብለው ይጠራሉ። ሀንዱራ ማለት ስጦታ እንደማለት ነው። የልጆችን እትብትና ፀጉር በከብቶቹ ጀርባ ላይ ማድረግ ከዛሬ ጀምሮ የናገተ ንብረቶች ናቸው ማለት ነው። ሀንዱራ የባለቤትነት መግለጫ ወይም ማመልከቻ ነው። በአማርኛ “እትብቴ የተቀበረበት ቦታ፣ የኔ የግሌ፣ ሀገሬ” እንደሚባለው፣ ከእምብርት ደርቆ የሚወድቀውን ቆዳ ለይቶ ለስጦታ ብሎ ማስቀመጥ በቦረና የባለቤትነት ማረጋገጫ ቁስ በመሆኑ ነው። ሁለቱም የተሰየሙ ታላቅና ታናሽ ልጆች የተሰጡዋቸው ከብቶች እየነዱ በረቱ ውስጥ ሶስት ጊዜ ገብተው ወጡ። ሦስት ጊዜ ገብተው መውጣታቸው፣ በእነዚህ የሥጦታ ከብቶች ቤተሰብ እናስተዳድራለን ማለት ነው። በዚህ ሂደት ሦስት ቁጥር አባትና እናት ልጅን ለመወከል ይውላል። ማለትም ልጁ አድጎ አግብቶ፣ ወልዶ አባወራ ይሆናል። በስጦታው ያስተዳድራል ነው። በጉቢሣ በዓል ላይ ብዙውን ጊዜ ጊደሮች ተመርጠው ይሰጣሉ። ጊደሮችን ብቻ መርጦ መስጠቱም ጊደሮች ወደፊት ተራብተው ልጁን

³² ገልገሎ ዶዮ፣ ቃለ መጠይቅ፣ ሰኔ 17 ቀን 1999ዓ.ም.።

ባለብዙ ከብት ሊያደርጉት ይችላሉ ለማለት ነው። በስም ስያሜው በዓል ላይ የመጡ ስጦታዎች በሙሉ ሀንዱራ በመባል ይታወቃሉ።³³ በልጅ ስም በመምጣታቸውም እንደራሱ ንብረት ይቆጠራሉ። የሀንዱራ ከብቶችና ቀደም ሲል አባትየው በተለያዩ ምክንያት የሰጠው የከብት ስጦታ፣ ተራብተው ከተበራከቱት ጭምር ትዳር መስርቶ ጎጆ እስከሚወጣ ድረስ ሀብትነቱ የአባት ነው።³⁴ ልጆቹ የሀንዱራ ከብቶች ነድተው ከተመለሱ በኋላ “Guddadha abbafi haadha keessan bulfadhaa” የሚል የመጨረሻው አጭር ምርቃት ተሰጠ። ቀጥታ ትርጉሙ እደጉ አባትና እናታችሁን አሳድሩ የሚል ነው። አድጋችሁ ለወግ ማዕረግ ደርሳችሁ ወላጆቻችሁን ለመጠር ያብቃችሁ ማለት ነው። ከዚያ በኋላ ሁሉም ወደጤቱ ተንቀሳቀሰ። በዓሉም አቢቃ።

4. መደምደሚያ

በበኩር ልጅ ስም ስያሜ በዓል (ጉቢሳ) የሦስት ቀን ቆይታ ታክታታይ ሂደት ያላቸውና ደግግሞሽ የሚታይባቸው ክዋኔዎች ተከውነዋል። ክዋኔዎቹ የደረጃ ለውጥ የሚያሳዩ ሲሆኑ በየክዋኔዎቹ በመግቢያው ውስጥ የተጠቀሱት የተለያዩ የፎክሎር ዓይነቶች ማለትም ሥነቃል፣ ቁሳዊ ባህል፣ ሀገረሰባዊ ልማድና ትውን ጥበባት ተደራርበው የሚከሰቱባቸው መሆናቸው ተረጋግጧል። እነዚህ የፎክሎር ዓይነቶች ደግሞ የህዝቡን የባህል አጠባበቅ፣ ለልጅ የሚሰጠውን ቦታ፣ እምነትና አመለካከት፣ ጠንካራ የእርስበርስ ግንኙነትና መተጋገዝ የሚያሳዩ ናቸው። በቦረና ኦሮሞ በኩር ልጅ እና የሚዘጋጅለት የስም ስያሜ በዐል ከፍተኛ ቦታ የሚሰጠው፣ በኩር ልጅ የአባቱ ተወካይና ዋና ወራሽ በመሆኑ የተለየ እንክብካቤ፣ ክትትልእና ጥበቃ የሚደረግለት እንደሆነ ጥናቱ አሳይቷል። ለበኩር ልጅ ስም ስያሜ የሚዘጋጀው ከብረ በዐል፣ ከብረበዐሉ የሚደምቀበትና የሚከወንባቸው ቁሳዊ ባህሎች፣ የሚከወኑ ሥርዓቶች፣ የሚወጡ ስሞች፣ የሚዘመሩ መዝሙሮች፣ የሚሰጡ ምርቃቶች እና ስጦታዎች ህዝቡ ከትውልድ ወደ ትውልድ ሲያስተላልፋቸው ለዛሬ የደረሱ የባህላዊና ማህበራዊ እሴቶች መሰረት መሆናቸውንም ጥናቱ አመልክቷል። እንዲሁም የቦረና ኦሮሞ የበኩር ልጅ ስምስያሜ በዐል የፎክሎር ዋና ዋና ዘውጎች እርስ በእርስ ተሰናስለው የሚገኙበት መሆኑን ጥናቱ አሳቷል። ከዚህ በመነሳት ውጤቶቹ የቦረና ኦሮሞ ጉቢሣን የመሰሉ የተለያዩ ልማዳዊ ድርጊቶች፣ እምነቱና የመሳሰሉት በተለያዩ አውድ የሚከወኑና በየራሳቸው ሊጠኑ የሚችሉ፣ ሆኖም ግን፣ እስከ ዛሬ ያልተዳሰሱ ባህላዊ ክዋኔዎችን ለማጥናት ለሚሹ የፎክሎርና የአንትሮፖሎጂ ምሁራንን የሚጋብዙ ይሆናሉ የሚል እምነት አለ። ከዚህ በተጨማሪ ውጤቶቹ የህዝቡን ታሪክና ባህል ለማስተዋወቅ እገዛ ያደርጋሉ።

³³ ደበሶ አዲ፣ ቃለ መጠይቅ፣ ሰኔ 17 ቀን 1999 ዓ.ም.።
³⁴ ቦርቦር ቤሌ፣ ቃለ መጠይቅ፣ ሚያዝያ 24 ቀን 1999 ዓ.ም.።

ዋቢ መጻሕፍት

- Areggaa Hailemicheal. (2005). "A Sociolinguistic Approach to the Study of Anyowa Personal Names: A Contribution to Socio-Onomastic Studies in a Nilo-Saharan Language." *Ethiopian Journal of Educational Researchers' Association*. A.A. Vol. 2 No1, 39-53.
- Buman, R. (1977). *Verbal Art as Performance*. Rowely Mass: Newbury House.
- Dorson, Richard M. (ed) (1970). *Folklore and Folklife: An Inturduction*. Chicago and London: The Unicersity of Chicago Press.
- Gennep, Arnold van. (1960). *The Rites of Passage*. (Translated by Monika B. Vizedom and Gabrielle L.Caffe) London, Western Printing Service.
- Gluckman, Mas. (1962) *Ritual of Social Relations* (Essays) (ed) Manchester, Manchester Univesity Press.
- Oromia, B. (2000). *Physical and Socio Economic Profiles of 180 Districts of Oromia Region*. Addis Ababa: Bole Printing Press.
- Stephens, M. C. (2005). *Living Folklore: An Introduction to the Study of People and Their Traditions*. Logan, Utah: Utah State University Press.
- Turner, V. (1969). *The Ritual Process: Structure and Anti-Strature*. Chicago, Aldine.
- ያለው እንዳወቀ ሙሉ። (2001) ። የምርምር መሠረታዊ መርሆዎችና አተገባበር። ባህርዳር ዩኒቨርሲቲ፤ ንግድ ማተሚያ ድርጅት።